

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

બુધ સિંહ અને અન્ય(ઓ)

વિ.

યુ.પી. રાજ્ય

મે ૧૨, ૨૦૦૬

(એસ.બી. સિંહા અને પી.પી. નાઓલેકર, ન્યાયાધીશો.)]

દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦/હથિયાર અધિનિયમ, ૧૯૫૮—કલમો ૧૪૮, ૩૦૨ અને ૩૦૭/૧૪૮/કલમ ૨૭—બે વ્યક્તિઓની હત્યા અને એકની હત્યા કરવાનો પ્રયત્ન—તે બાબતે ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા કાર્યવાહી—તપાસમાં ખામી—ફરિયાદ પક્ષનો મામલો વૈધકીય પુરાવાથી સમર્થિત નથી—કેટલાક પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં આવી નથી—સાક્ષીઓમાંથી બે સંબંધિત સાક્ષીઓ હતા—મરણોત્તર પરીક્ષણમાં વિલંબ તથા ઘાયલ પ્રત્યક્ષદર્શીનું વૈધકીય પરીક્ષણ કરવામાં વિલંબ—નીચલી અદાલત દ્વારા નિર્દોષ છૂટકારો—વડી અદાલત દ્વારા દોષસિદ્ધિ

—અપીલમાં, એવો ઠરાવ કરવામાં આવ્યો કે: કેસના તથ્યોને ધ્યાનમાં લેતાં નિર્દોષ છૂટકારો યોગ્ય હતો.

અપીલ—નિર્દોષ છૂટકારાના વિરુદ્ધ અપીલ—હસ્તક્ષેપનો વ્યાપ—અપીલ અદાલતની સત્તા—નિર્ધારિત થયું કે: સામાન્ય રીતે, જ્યાં બે દષ્ટિકોણ શક્ય હોય ત્યાં નિર્દોષ છૂટકારાનો આદેશ રદ કરવામાં આવતો નથી—તથાપિ, અપીલ અદાલતને નોંધ પર રહેલા પુરાવાની મૂલવણી કરવાની અને એ બાબત ધ્યાનમાં લેવાની સંપૂર્ણ છૂટ છે કે નીચલી અદાલતે ગ્રાહ્ય પુરાવાનો વિચાર કરવામાં નિષ્ફળ ગઈ હતી કે નહીં, અથવા કાયદાના વિરુદ્ધ પુરાવાનો વિચાર કર્યો હતો કે નહીં, તેમજ જ્યાં પુરાવાનો ભાર ખોટી રીતે મુકવામાં આવ્યો હતો.

અપીલકર્તા-આરોપીઓ સામે ‘આર’ અને તેની પત્ની ‘સી’નું મૃત્યુ નિપજાવવાના તથા તેમના પુત્ર – પ્રથમ માહિતીદાતા (પીડબ્લ્યુ ૧)ની હત્યા કરવાનો પ્રયાસ કરવા બાબતે કાર્યવાહી ચલાવવામાં આવી હતી. અપીલકર્તા ક્રમાંક ૫ સિવાયના તમામ અપીલકર્તાઓ પરસ્પર સગા હતા. ફરિયાદ પક્ષનો કેસ એવો હતો કે આરોપીઓ અને મૃત્યુ પામેલાઓ વચ્ચે જમીન સંબંધિત કંઈક વિવાદ હતો. જ્યારે બંને મૃત્યુ પામેલા વ્યક્તિઓ તેમના ખેતરમાં સિંચાઈ કરતા હતા, ત્યારે અપીલકર્તાઓ ડબલ બેરલ બંદૂક, દેશી બનાવટની બંદૂકો અને દેશી બનાવટની પિસ્તોલોથી સજ્જ થઈને મૃત્યુ પામેલાઓની ખેતીની જમીન પર આવ્યા હતા. મૃત્યુ પામેલાઓ અને અપીલકર્તાઓ વચ્ચે ગાળાગાળી થઈ હતી. અવાજ સાંભળી

પીડબ્લ્યુ-૨, પીડબ્લ્યુ-૩, ‘વી’ અને એક ‘એસ’ ઘટના સ્થળે પહોંચી ગયા હતા. મૃત્યુ પામેલા વ્યક્તિઓ તથા પીડબ્લ્યુ ૧ પર અપીલકર્તાઓએ ગોળીબાર કર્યો હતો. બંને મૃત્યુ પામેલા થોડા પગલા દોડી ગયા હતા, પરંતુ થોડે અંતરે પડી ગયા હતા. ત્યારબાદ પીડબ્લ્યુ-૧, પીડબ્લ્યુ. ૨ અને ‘વી’ સાથે પોલીસ સ્ટેશન ગયો હતો. તેણે ૧૩.૪.૧૯૯૨ના રોજ રાત્રે લગભગ ૦૦.૨૫ વાગ્યે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધાવ્યો હતો. પ્રથમ માહિતી અહેવાલ ૧૩.૪.૧૯૯૨ના રોજ સવારે લગભગ ૬.૨૫ વાગ્યે અદાલતમાં મોકલવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ તે અદાલતમાં ૧૮.૪.૧૯૯૨ના રોજ પહોંચ્યો હતો. પોલીસ સ્ટેશનમાં એક સબ-ઇન્સ્પેક્ટર હાજર હતા, પરંતુ પોલીસ સ્ટેશનના એસઆઈ (પીડબ્લ્યુ-૭) ત્યાં હાજર નહોતા. પીડબ્લ્યુ-૭ને વાયરલેસ સંદેશ પ્રાપ્ત થયા બાદ તેઓ રાત્રે ઘટના સ્થળે પહોંચ્યા હતા. પીડબ્લ્યુ-૧ની તબીબી તપાસ ૧૩.૪.૧૯૯૨ના રોજ સવારે લગભગ ૪ વાગ્યે પીડબ્લ્યુ-૪ દ્વારા કરવામાં આવી હતી. જોકે, સલાહ આપવામાં આવેલ એક્સ-રે ૧૮.૪.૧૯૯૨ના રોજ પીડબ્લ્યુ-૬ દ્વારા લેવામાં આવ્યો હતો, જેમાં એક અસ્પષ્ટ પદાર્થ મળ્યો હતો, જે ડૉક્ટરના જણાવ્યા મુજબ ધાતુનો છરો હતો. મૃતદેહો, ભલે ૧૩.૪.૧૯૯૨ના રોજ શવપરીક્ષણ માટે મોકલવામાં આવ્યા હતા, તેમ છતાં તેમનું મરણોત્તર પરીક્ષણ ૧૪.૪.૧૯૯૨ના રોજ કરવામાં આવ્યું હતું.

સાક્ષી પક્ષના સાક્ષી ૧, ૨ અને ૩ ની પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓ તરીકે તપાસ કરવામાં આવી હતી. નીચલી અદાલતે અપીલકર્તાઓને આ આધાર પર નિર્દોષ છૂટકારો આપ્યો હતો કે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ બનાવટી સમય દર્શાવી અને

બનાવટી તારીખ દર્શાવી નોંધાયો હતો; ઘટના બન્યાનો ચોક્કસ સમય સાબિત થયો ન હતો; સાક્ષી પક્ષના સાક્ષી-૧ના શરીર પર થયેલી ઇજાઓ શંકાસ્પદ હતી; સાક્ષી પક્ષના સાક્ષી ૨ અને ૩, જેઓ આકસ્મિક સાક્ષીઓ હતા, તેમની સાક્ષી વિશ્વસનીય ન હતી; અને વૈધકીય પુરાવા ફરિયાદ પક્ષના કેસને સમર્થન આપતા ન હતા. વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે આરોપીઓને દોષિત ઠેરવ્યા હતા.

આ અદાલત સમક્ષની અપીલમાં, અપીલકર્તાઓએ દલીલ કરી કે ફરિયાદ પક્ષ એ સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયું કે પી.ડબ્લ્યુ.-૧ ને થયેલી ઇજાઓ બંદૂકની ગોળીથી થયેલી ઇજા હતી; કે તબીબી પુરાવા ઘટનાની રીત અને ઘટનાક્રમ બાબતે ફરિયાદ પક્ષના વર્ણનને સમર્થન આપતા નથી; કે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ અદાલતમાં મોકલવામાં થયેલા વિલંબનું કોઈ સ્પષ્ટીકરણ આપવામાં આવ્યું નથી; કે મૃતદેહોના મરણોત્તર પરીક્ષણમાં થયેલા વિલંબ અને તે માટે તબીબોની ઉપલબ્ધિ ન હોવા અંગે કોઈ સ્પષ્ટીકરણ આપવામાં આવ્યું નથી; કે તબીબી અહેવાલ પરથી એવું જણાતું હતું કે પેટમાં માત્ર દ્રવિત પદાર્થ જ મળ્યો હોવાથી મૃત્યુ ૧૨.૪.૧૯૯૨ ના બપોરે ૩ વાગ્યાથી ૧૩.૪.૧૯૯૨ ના બપોરે ૩ વાગ્યા વચ્ચે કોઈપણ સમયે થયું હોઈ શકે; પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓ પી.ડબ્લ્યુ. ૨ અને ૩ સંબંધિત સાક્ષીઓ હતાં; ‘વી’ તથા પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓની તપાસ ન કરવાનું પણ કોઈ સ્પષ્ટીકરણ આપવામાં આવ્યું નથી.

અપીલ મંજૂર કરતાં, અદાલતે

ઠેરવ્યું: ૧. જ્યાં બે દષ્ટિકોણ સંભવિત હોય એવા મામલામાં, ભલે અપીલી અદાલતનો દષ્ટિકોણ વધુ સંભાવ્ય હોય, તથાપિ વડી અદાલત સામાન્ય રીતે નિર્દોષ છૂટકારાના ચુકાદાને રદ કરતી નથી. જોકે, આ સત્ય છે કે વડી અદાલત, નિર્દોષ છૂટકારાના ચુકાદા સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે, નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશનો દષ્ટિકોણ તર્કવિરુદ્ધ છે કે અન્યથા કાયદેસર રીતે ખોટો છે કે કેમ તે અંગે નિષ્કર્ષે પહોંચવા માટે રેકૉર્ડ પરની સમસ્ત સાબિતીઓનું મૂલવણી કરવા માટે સ્વતંત્ર છે. અપીલી અદાલતને એ બાબત ધ્યાનમાં લેવાનો પણ અધિકાર રહેશે કે હકીકતનો નિષ્કર્ષ નોંધતી વખતે નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે સ્વીકાર્ય પુરાવાનો વિચાર કરવામાં નિષ્ફળતા દર્શાવી છે કે કેમ અને કાયદાના વિરોધમાં રેકૉર્ડ પર લાવવામાં આવેલા પુરાવાનો વિચાર કર્યો છે કે કેમ. તેવી જ રીતે, પુરાવાના ભારનું ખોટું સ્થાનનિર્ધારણ પણ અપીલી અદાલત દ્વારા પરિશીલનનો વિષય બની શકે છે.

[૭૨૬-જી-એચ, ૭૨૭-એ-બી]

બાલક રામ વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, [૧૯૭૫] ૩ એસ.સી.સી. ૨૧૯; શંભૂ મિસિર અને અન્ય વિ. બિહાર રાજ્ય, [૧૯૯૦] ૪ એસ.સી.સી. ૧૭; શૈલેન્દ્ર પ્રતાપ અને અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, [૨૦૦૩] ૧ એસ.સી.સી. ૭૬૧; નરેન્દ્ર સિંહ અને અન્ય વિ. મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય, [૨૦૦૪] ૧૦ એસ.સી.સી. ૬૯૯;

રણજિતસિંહ બ્રહ્મજીતસિંહ શર્મા વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્ય, [૨૦૦૫] ૫
એસ.સી.સી. ૨૯૪, નો સંદર્ભ લેવાયો.

૨.૧. વડી અદાલતે આ નિષ્કર્ષે પહોંચવામાં યોગ્યતા દાખવી નહોતી કે
નીચલી અદાલતનો અભિપ્રાય સંપૂર્ણપણે તર્કવિરુદ્ધ હતો અને ફરિયાદ પક્ષે નોંધ
પર લાવવામાં આવેલી સામગ્રીના આધારે તેને યથાવત્ રાખી શકાતો ન હતો.
[૭૪૦-એફ-૭]

૨.૨. વડી અદાલતના મતમાં થોડા પ્રમાણમાં અનુમાન અને કલ્પનાઓ છે કે
પી.ડબ્લ્યુ. ૧ ને ‘ચિઠ્ઠી મઝરૂબી’ આપવી ફરજિયાત નહોતી, તેમજ પી.ડબ્લ્યુ. ૧
ની તબીબી તપાસમાં થયેલો વિલંબ તપાસ અધિકારી પોલીસ સ્ટેશનમાં હાજર ન
હોવાના કારણે થઈ શક્યો હોત. તપાસ અધિકારી પોલીસ સ્ટેશનમાં હાજર ન હોય
તો પણ, નોંધ પર ઉપલબ્ધ પુરાવા મુજબ એક સબ ઇન્સ્પેક્ટર હાજર હતો.
પી.ડબ્લ્યુ. ૧ ના તબીબી પરીક્ષણ અહેવાલ પર તારીખ ૪.૪.૧૯૯૭ દર્શાવવામાં
આવી હતી. આવી ખોટી તારીખ શા માટે દર્શાવવામાં આવી, તેનું કોઈ સમજૂતી
આપવામાં આવી નથી. પી.ડબ્લ્યુ. ૧ એ પોતાની જિરહમાં સ્પષ્ટપણે સ્વીકાર્યું હતું
કે તેને ચિક અહેવાલ સવારે મળ્યો હતો. પી.ડબ્લ્યુ. ૫ ને એવો સૂચન કરવામાં
આવ્યો હતો કે જ્યારે તે ઘટનાસ્થળે પહોંચ્યો ત્યારે પ્રાથમિક માહિતી અહેવાલ
અસ્તિત્વમાં ન હતો. પી.ડબ્લ્યુ. ૭ – તપાસ અધિકારીએ પોતાના નિવેદનમાં
સ્વીકાર્યું હતું કે પ્રથમ કેસ ડાયરીમાં સર્કલ અધિકારીની સહીની નીચે કોઈ તારીખ

દર્શાવવામાં આવી નહોતી. ઉત્તર પ્રદેશ પોલીસ નિયમાવલી મુજબ કેસ ડાયરીની નકલો બીજા દિવસે પોલીસ અધિક્ષક તથા અન્ય ઉચ્ચ અધિકારીને મોકલવાની આવશ્યકતા હતી. આ કેસમાં ઉક્ત આવશ્યકતાનું પાલન કરવામાં આવ્યું નહોતું. પી.ડબ્લ્યુ. ૮ એ પણ સ્વીકાર્યું છે કે પ્રાથમિક માહિતી અહેવાલ ૧૮.૪.૧૯૯૨ ના રોજ અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. [૭૨૯-ડી-જી]

મહેરાજ સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી., [૧૯૯૪] ૫ એસ.સી.સી. ૧૮૮; થાનેદાર સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ એમ.પી., [૨૦૦૨] ૧ એસ.સી.સી. ૪૮૭; રાજીવન અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ કેરળ, [૨૦૦૩] ૩ એસ.સી.સી. ૩૫૫; બિજય સિંહ અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ બિહાર, [૨૦૦૨] ૯ એસ.સી.સી. ૧૪૭; રાજેશ @ રાજુ ચંદુલાલ ગાંધી અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત, [૨૦૦૨] ૪ એસ.સી.સી. ૪૨૬, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૨.૩. જ્યારે પી.ડબ્લ્યુ. ૧ અને ‘વી’ એ એફ.આઈ.આર. નોંધાવવા પોલીસ સ્ટેશનમાં ગયા હતા, તે સમયે પોલીસ સ્ટેશનમાં હાજર રહેલા સબ-ઇન્સ્પેક્ટરે તરત જ તપાસ હાથ ધરી નહોતી, તેનું કોઈ કારણ નહોતું. ફરિયાદ પક્ષનો એવો કેસ નથી કે પી.ડબ્લ્યુ.-૭ પોલીસ સ્ટેશનના ઇન-ચાર્જ અધિકારી હતા. અન્ય કોઈ સબ-ઇન્સ્પેક્ટરે પી.ડબ્લ્યુ. ૧ તથા ‘વી’ ના નિવેદનો પણ નોંધ્યા હોત. પી.ડબ્લ્યુ. ૭ ના કહેવા મુજબ, તેમણે ૧૩.૪.૧૯૯૨ ના રોજ સૂર્યોદય પછી પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓના નિવેદનો નોંધ્યા હતા. જો એવું હોય, તો તેઓ પોલીસ સ્ટેશન પર પાછા

આવ્યા પછી સામાન્ય ટૅનિકીમાં તે હકીકતનો ઉલ્લેખ કરવો જોઈએ હતો. સ્વીકાર્ય રીતે તેમણે એવું કયું નહોતું, જોકે પોલીસ અધિનિયમ, ૧૮૬૧ ની કલમ ૪૪ મુજબ એવું કરવું આવશ્યક હતું.

[૭૩૩-સી-ઈ]

૨.૪. વડી અદાલતે એવું મત વ્યક્ત કર્યું કે તપાસ અધિકારીએ, જ્યારે તેણે આરોપીના ઘેર દરોડો પાડ્યો હતો, ત્યારે કદાચ બીજા દિવસે સાક્ષીઓના નિવેદનો નોંધ્યા હશે. નિર્વિવાદ રીતે, એફ.આઈ.આર.ની નકલ ઘટના સ્થળે માત્ર ૧૩.૪.૧૯૯૨ની સવારે ૪ પહોંચી હતી. તેની પાસે એફ.આઈ.આર.ની નકલ નહોતી. એફ.આઈ.આર.ની નકલ વિના, તે દરોડા પાડી શક્યો હોય તે આશ્ચર્યજનક છે. [૭૩૪-સી-ડી]

૨.૫. તપાસ અધિકારીએ પણ એ સમજાવ્યું નથી કે તેણે ૧૩મી એપ્રિલ, ૧૯૯૨ના રોજ સવારે ૮ વાગ્યા સુધી અથવા ૯ વાગ્યા સુધી તપાસ શરૂ કરવામાં શા માટે રાહ જોઈ. તપાસ અધિકારી, જેણે પી.ડબ્લ્યુ. ૭ પાસેથી તપાસ સંભાળી હતી અને જેણે માત્ર ૮ દિવસ સુધી જ તપાસ કરી હતી, તેનો પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યો નહોતો. વડી અદાલતે નોંધ્યું કે પી.ડબ્લ્યુ. ૫, કોન્સ્ટેબલે પરસ્પર વિરોધી નિવેદનો આપ્યા હતા. તેણે સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે તે ઈન્સ્પેક્ટર સાથે લગભગ ૯ વાગ્યે ઘટનાસ્થળે આવ્યો હતો. પ્રથમ માહિતી અહેવાલ સવારે ૬-૬.૩૦ વાગ્યે તપાસ

અધિકારીના હાથમાં કેવી રીતે પહોંચ્યો તે રહસ્ય છે. જો પી.ડબ્લ્યુ. ૫ પર વિશ્વાસ કરવો હોય, તો તે જ વાત સ્પષ્ટ રીતે સૂચવે છે કે ત્રણ પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓએ તેમજ પી.ડબ્લ્યુ. ૭એ ખોટો પુરાવો આપ્યો હતો. જો પી.ડબ્લ્યુ. ૫એ કંઈક ગૂંચવણભર્યું નિવેદન આપ્યું હોય, તો તેનું સ્પષ્ટીકરણ કરાવવું ફરિયાદ પક્ષનું કાર્ય હતું. [૭૪૦-ડી, ૭૩૮-એ-બી, ૭૩૮-એફ-જી]

૨.૬. પી.ડબ્લ્યુ. ૨ એ પોતાની જિરહ દરમિયાન આપેલું નિવેદન એ દર્શાવે છે કે પી.ડબ્લ્યુ. ૨ અને ૩ ફરિયાદી સાથે સંબંધિત હતા. [૭૩૯-એ]

૨.૭. વડી અદાલતે એવો મત વ્યક્ત કરીને નોંધપાત્ર ભૂલ કરી કે ‘વી’ એ એફ.આઈ.આર.નો પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષી નહોતો, કારણ કે એફ.આઈ.આર.માં સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવ્યું છે કે ‘વી’ પી.ડબ્લ્યુ. ૧ સાથે એફ.આઈ.આર. નોંધાવવા ગયો હતો અને તે પોલીસ સ્ટેશનમાં હાજર હતો. [૭૩૩-એ-બી]

૨.૮. ‘એસ’ નામના એક દષ્ટા સાક્ષીનું નિવેદન પણ કલમ ૧૬૧ હેઠળ નોંધવામાં આવ્યું ન હતું. પી.ડબ્લ્યુ. ૧, જે દષ્ટા સાક્ષી છે, તેણે જણાવ્યું હતું કે તેનું સાક્ષ્ય લગભગ સવારે ૭.૩૦ વાગ્યે લેવામાં આવ્યું હતું અને તે પછી જ ઇન્કવેસ્ટ કાર્યવાહી કરવામાં આવી હતી. જોકે, ઇન્કવેસ્ટ કાર્યવાહી તેની હાજરીમાં કરવામાં આવી હતી, તેમ છતાં ‘પંચનામા’ પર તેની સહી લેવામાં આવી નહોતી. પી.ડબ્લ્યુ. ૨ એ

જાણાવ્યું હતું કે ઇન્સ્પેક્ટરે હત્યા અંગે તેની પૂછપરછ જ કરી નહોતી અને મૃતદેહોને સીલ કર્યા પછી તે ઇન્સ્પેક્ટરને મળ્યો નહોતો. તપાસ અધિકારી-પી.ડબલ્યુ. ૭ એ તેની વાતનું ખંડન કર્યું નહોતું.

[૭૩૩-જી-એચ, ૭૩૪-એ-બી]

૨.૯. મૃતક ‘આર’ને થયેલી ઇજાની દિશા અને ફેલાવ ફરિયાદ પક્ષના કેસ સાથે સુસંગત નહોતા, જે, નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશના મતે, ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષીઓની હાજરી અંગે શંકા ઊભી કરે છે. જોકે, વડી અદાલતે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો કે છરરા નાની આકારના હતા અને સહેલાઈથી દિશાભ્રષ્ટ થઈ શકતા હતા તથા જોરથી અથડાયા પછી છરરાઓની દિશા બદલાઈ જવાની શક્યતા હતી. એવો અભિપ્રાય વડી અદાલતે આ આધારે કર્યો હતો કે પ્રમાણભૂત ગ્રંથોમાં દર્શાવેલ છરરાઓનો ફેલાવ નિયમિત કારખાનામાં બનેલા કારતૂસો સંબંધિત હતો. વડી અદાલત આ બાબત નોંધવામાં નિષ્ફળ રહી કે અપીલકર્તા ક્રમાંક ૧ પાસે પરવાનાધારક ડબલ બેરલ ગન હોવાનું કહેવાતું હતું અને તેથી ઇજાઓની દિશા અને ફેલાવ અંગે પ્રમાણભૂત ગ્રંથ પર આધાર રાખી શકાય. વડી અદાલતના આ અભિપ્રાયને વૈધકીય પુરાવાથી સમર્થન મળતું નથી.

[૭૩૫-ઈ-એચ, ૭૩૬-સી]

૨.૧૦. તેમ છતાં, તબીબી પુરાવામાંથી એવું પ્રગટ થાય છે કે ઇજાની દિશા ઉપરથી નીચે તરફ હતી, જે ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષીઓના આ નિવેદનને ખોટું પાડે છે કે બન્ને મૃતકો ઉભી સ્થિતિમાં હતા અને હકીકતમાં, એકબીજા સાથે ઝઘડી રહ્યા હતા. તબીબનું મત એવું છે કે ગોળી ચલાવવામાં આવી તે સમયે મૃતક ‘આર’ અવશ્ય પડેલી સ્થિતિમાં રહ્યો હોવો જોઈએ અને ગોળીબારી અવશ્ય અંતરેથી કરવામાં આવી હોવી જોઈએ, જેનો અર્થ ઊંચા સ્તર પરથી એવો થાય છે. મૃતકને થયેલી ઇજાઓના સ્વભાવને ધ્યાનમાં લેતાં, આવી ગોળીબારી ૪૦ થી ૪૫ ફૂટના અંતરેથી સંભવ હતી અને નજીકના અંતરેથી નહોતી. તેને કોઈ દાઝ, રક્તસ્ત્રાવ અને ટેટૂઈંગના નિશાન મળ્યા નહોતા. વધુમાં, ઇજાની કિનારી અંદરની તરફ વળેલી હોવાનું જણાયું હતું. ગોળીની અનુરૂપ બહાર નીકળવાની ઇજા મળી આવી નહોતી. અત્રે સુધી કે ડાબી જાંઘ અને જમણી જાંઘ પર મળી આવેલી ઇજાઓ બાબતે પણ, તે જ સ્વભાવથી અંદરની તરફ વળેલી હતી.

[૭૩૬-સી-એફ]

૨.૧૧. જો તબીબી પુરાવા પર આધાર રાખવાનો હોય, તો મૃતકે ભોગવેલ પૂર્વમૃત્યુ ઇજાઓના સ્વરૂપને ધ્યાનમાં લેતાં, તેના માટે ઊભો થવું અને ત્યારબાદ કંઈક અંતર સુધી દોડવું સાવ સંભવ ન હોત. રાજ્ય પક્ષ એ દર્શાવવામાં સફળ થયું નહોતું કે મૃતકે ભોગવેલ ઇજાઓના સ્વરૂપને ધ્યાનમાં લેતાં, તે પડેલી સ્થિતિમાં હોવા છતાં ઊભો થઈ શકે અને ત્યારબાદ થોડા ગજ દોડી શકે તેમ હતું. [૭૩૭-એ-ડી]

ટેલર દ્વારા પ્રિન્સિપલ્સ એન્ડ પ્રોકિટસ ઑફ મેડિકલ જ્યુરિસપ્રુડન્સ (૧૯૮૪ આવૃત્તિ) અને મોટી દ્વારા મેડિકલ જ્યુરિસપ્રુડન્સ એન્ડ ટોકસિકોલોજી (૧૯૬૭ આવૃત્તિ), નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૨.૧૨. જો ડૉક્ટરના જણાવ્યા મુજબ પી.ડબલ્યુ. ૧ ને થયેલી ઈજાનો કોઈ એક્સ-રે લેવો હતો, તો તે તાત્કાલિક લેવો જોઈએ હતો. ભલે એમ માન્ય રાખીએ કે ૧૮.૪.૧૯૯૨ ના રોજ એક્સ-રે લેવા માટે યોગ્ય કારણ હતું, તેમ છતાં નોંધવા યોગ્ય બાબત એ છે કે એક્સ-રે પ્લેટ અદાલતમાં રજૂ કરવામાં આવી નહોતી. પી.ડબલ્યુ. ૬ દ્વારા પૂરક ઈજા અહેવાલ તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ ઉક્ત અહેવાલ પુરાવામાં ગ્રાહ્ય નથી, કારણ કે જે પ્રાથમિક દસ્તાવેજના આધારે તેણે પોતાનો અહેવાલ તૈયાર કર્યો હતો, તે ઉપલબ્ધ કરવામાં આવ્યો નહોતો. નીચલી અદાલતના જણાવ્યા મુજબ, એફ.આઈ.આર.નો નંબર દર્શાવવામાં આવ્યો હતો, છતાં અન્ય વિગતોનો અભાવ હતો. [૭૩૪-ડી-૭]

૨.૧૩. પી.ડબલ્યુ. ૪ એ પણ પી.ડબલ્યુ. ૧ ના શરીર પર માત્ર એક ચીરાયેલો ઘા નોંધ્યો હતો. તેણે કોઈ પેલેટ જોયું નહોતું. તેને કોઈ પ્રવેશ ઘા મળ્યો નહોતો. ડૉક્ટરના જણાવ્યા મુજબ ઈજા તીક્ષ્ણ ગોળાકાર વસ્તુથી થયેલી હતી, જે, બચાવ પક્ષના જણાવ્યા મુજબ, સ્વયં કરાયેલ હોઈ શકતી હતી. નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશ તેમજ વડી અદાલતે પણ યોગ્ય કારણોસર બેલિસ્ટિક અહેવાલ પર કોઈ

ભરોસો મૂક્યો નહોતો: પ્રથમ, પેલેટ મળ્યાનું સ્થળ સ્થળનકશામાં દર્શાવવામાં આવ્યું નહોતું; બીજું, જે કવરમાં બંદૂક અને ખાલી ખોખો પેક કરવામાં આવ્યા હતા, તેના પર સાક્ષીઓના હસ્તાક્ષર નહોતા; અને ત્રીજું, આંકો એક મહિનાથી વધુ સમય પછી બેલિસ્ટિક નિષ્ણાતને મોકલવામાં આવ્યા હતા. [૭૩૬-એફ-એચ]

૨.૧૪. નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે પ્રતિકૂળ અનુમાન દોર્યું હતું, કારણ કે ઘટનાસ્થળે ફાવડા વગેરે જેવા કોઈ કૃષિ સાધનો મળ્યા ન હતા. જોકે, વડી અદાલતે આ જણાવેલ તારણોને પલટાવી દીધાં અને જણાવ્યું કે મૃતક તથા તેમના પુત્ર તેમના ખેતરમાં સિંચાઈ કરી રહ્યા હતા. તેઓ જ્યાં કામ કરી રહ્યા હતા તે સ્થળ સ્થળનકશામાં દર્શાવવામાં આવ્યું ન હતું તે બાબત સિવાય, ક્યારીઓ તૈયાર કરવા માટે કૃષિ સાધનો જરૂરી ન હતા એવો નિષ્કર્ષ કાઢવામાં વડી અદાલત પણ યોગ્ય નહોતી. [૭૩૭-ડી-ઈ, ૭૩૭-જી-એચ]

૨.૧૫. સ્વીકાર્ય રીતે આરોપી ક્રમાંક ૬ (અપીલકર્તા ક્રમાંક ૫) પાસે કોઈ હથિયાર નહોતું. સ્વીકાર્ય રીતે તેનો ‘વી’ સાથે વિવાદ હતો. ઉક્ત આરોપીને કોઈ ભૂમિકા આક્ષેપિત કરવામાં આવી નહોતી. મૃતક ‘આર’ અને ‘સી’ સાથે તેનો કોઈ વિવાદ નહોતો. ફરિયાદ પક્ષે એવો કોઈ પુરાવો રજૂ કર્યો નહોતો કે જેના આધારે એવું માનવામાં આવે કે તે અપીલકર્તા ક્રમાંક ૧ અને ૨ સાથે ગુનાની ઘટનામાં શા માટે જોડાયો હતો. તેવી જ રીતે, અપીલકર્તા ક્રમાંક ૩ અને ૪ પાસે કેટલીક દેશી બનાવટની પિસ્તોલો હતી અને તેમણે પોતાના-પોતાના હથિયારોથી ગોળીબાર

કચો હતો ઁવું નલેદન કરવા સલવાય, તે બાબતનો કોઈ પુરાવો અભલેખ પર લાવવામાં આવ્યો નથી. [૭૪૦-બી-ડી]

ફોજદારી અપીલી અધિકારક્ષેત્ર ફોજદારી અપીલ ક્રમાંક ૧૧૨૩ સન ૧૯૯૯.

અલાહાબાદ સ્થિત ન્યાયિક વડી અદાલતના તા. ૧.૯.૧૯૯૯ ના અંતિમ ચુકાદા અને આદેશમાંથી, સરકારી અપીલ નં. ૨૦૭૯/૧૯૯૩ માં.

સુશીલ કુમાર, વિનય અરોરા, ઁડોલ્ફ મેથ્યુ, સંજય જૈન અને આર.પી. વાઘવાની અપીલકર્તાઓ તરફથી.

પ્રમોદ સ્વામ્પ અને જર્તીદર કુમાર ભાટિયા પ્રતિવાદીઓ તરફથી.

અદાલતનો ચુકાદો **ઁસ.બી.સિંહા, ન્યાયાધીશ** દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો. :

અપીલકર્તાઓઁ આ અપીલ અલ્હાબાદની વડી અદાલતે ફોજદારી અપીલ ક્રમાંક ૨૦૭૯/૯૩ માં તા. ૧.૯.૧૯૯૯ના રોજ આપેલા ચુકાદા અને આદેશથી વ્યથિત

તથા અસંતુષ્ટ થઈને દાખલ કરી છે, જેમાં અને જેના દ્વારા મોરાદાબાદના જમા અધિક સેશન્સ જજે એસ.ટી. નં. ૬૦૪/૨૦૦૨ માં તા. ૧૩.૮.૧૯૯૩ના રોજ આપેલા ચુકાદા અને આદેશ, જેના દ્વારા અત્રેના અપીલકર્તાઓને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૧૪૮, ૩૦૨ અને ૩૦૭/૧૪૮ તેમજ શસ્ત્ર અધિનિયમ, ૧૯૫૯ ની કલમ ૨૭ હેઠળના ગુનાઓના આચરણ બાબતે નિર્દોષ છૂટકારો અપાયો હતો, તે ઉલટાવીને તેમને ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમો ૧૪૮, ૩૦૭/૧૪૮ અને ૩૦૨/૧૪૮ હેઠળ દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યા હતા, કારણ કે તેમણે રામ ગોપાલ (મૃતક) અને તેની પત્ની ચતારવતીનું ઇરાદાપૂર્વક મૃત્યુ નિપજાવ્યું હતું, તેમજ તેમના પુત્ર રાજવીર સિંહ (પ્રથમ માહિતી આપનાર) ની હત્યા કરવાનો પ્રયાસ પણ કર્યો હતો.

અપીલકર્તા ક્રમાંક ૧-બુધ સિંહ, અપીલકર્તા ક્રમાંક ૨-પ્રેમ સિંહ અને અપીલકર્તા ક્રમાંક ૩-જગન સિંહ સગા ભાઈઓ છે. અપીલકર્તા ક્રમાંક ૪-મહેશ સિંહ બુધ સિંહનો પુત્ર છે, જ્યારે અપીલકર્તા ક્રમાંક ૬-રાજેન્દ્ર સિંહ પ્રેમ સિંહનો પુત્ર છે. અપીલકર્તા ક્રમાંક ૫-રામ રાજ અન્ય અપીલકર્તાઓ સાથે સંબંધિત નથી, પરંતુ તે અન્ય અપીલકર્તાઓના જૂથનો હોવાનું જણાવવામાં આવ્યું છે. મૃતક રામ ગોપાલ ગામ લાલાપુર પિપલસાના ની પશ્ચિમ બાજુ આવેલ કૃષિ જમીનનો માલિક હતો. ગ્રામ સમાજની કેટલીક જમીનો ઉક્ત જમીનને અડીને આવેલ હતી. અપીલકર્તા ક્રમાંક ૧-બુધ સિંહ અને એક કંદાઈએ ઉક્ત ગ્રામ સમાજની અંદાજે ૪૦-૪૫ બીઘા જમીન પર ગેરકાયદેસર કબજો કર્યો હોવાનો આક્ષેપ હતો. એવો આક્ષેપ હતો કે

મૃતકની જમીન પણ ગ્રામ સભાની હોવાનું બહાનું કરીને તેઓ તેની ઉપર કબજો મેળવવા ઇચ્છતા હતા. ઉક્ત જમીન બાબતે પક્ષકારો વચ્ચેનો વિવાદ લાંબા સમયથી ચાલુ હતો. તા. ૧૨.૪.૧૯૯૨ના રોજ રાત્રે અંદાજે ૯.૦૦ વાગ્યે, મૃતક અને તેની પત્ની ચતર્વતી મોટર પંપની મદદથી તેમના શેરડીના ખેતરને પાણી પાઈ રહ્યા હતા એવું જણાવાયું છે. તે રાત્રે ચાંદની હતી એવું જણાવાયું છે. નજીકના ઝાડ પર એક લાન્ટરન પણ લટકાવેલ રાખવામાં આવી હતી. તે સમયે અપીલકર્તાઓ કથિત રીતે મૃતકની કૃષિ જમીન પર આવ્યા. અપીલકર્તા ક્રમાંક ૧-બુધ સિંહ ડબલ બેરલ બંદૂકથી સજ્જ હોવાનું જણાવાયું છે, જ્યારે પ્રેમ સિંહ, જગન સિંહ અને રામ રાજ દેશી બનાવટની બંદૂકો સાથે સજ્જ હતા અને મહેશ તથા રાજેન્દ્ર સિંહ દેશી બનાવટની પિસ્તોલોથી સજ્જ હોવાનું જણાવાયું છે. તેમણે મોટર બંધ કરાવી દીધી, જેના પરિણામે ગાળો-ગાળીની આપલે થઈ. અપીલકર્તાઓએ કથિત રીતે જણાવ્યું કે જમીન ગ્રામ સમાજની છે અને તેઓ તેની ખેતી કરશે. તે સમયે, અવાજ સાંભળી ચેત રામ-પી.ડબલ્યુ.૨, શિવ સિંહ-પી.ડબલ્યુ.૩, વીર સિંહ અને સાવન સિંહ કથિત રીતે બનાવના સ્થળે પહોંચ્યા. તેમના હાથમાં ટોચો હોવાનું કથિત છે. અપીલકર્તા ક્રમાંક ૧-બુધ સિંહે કથિત રીતે પોતાની બંદૂકથી રામ ગોપાલ ઉપર ગોળી ચલાવી, જ્યારે અપીલકર્તા ક્રમાંક ૫-રામ રાજે મૃતકની પત્ની ચતર્વતી ઉપર ગોળી ચલાવી. અપીલકર્તા ક્રમાંક ૬-રાજેન્દ્ર સિંહે રાજવીર સિંહ ઉપર ગોળી ચલાવી હોવાનું જણાવાયું છે. અન્ય આરોપી વ્યક્તિઓએ પણ પોતાના-પોતાના હથિયારોથી ગોળીબાર શરૂ કર્યો. શરીર ઉપર ઇજાઓ થતાં, રામ ગોપાલ અને તેની પત્ની ચતર્વતી બંને થોડાં પગલાં દોડી, પરંતુ થોડે અંતરે પડી જતા મૃત્યુ પામ્યા.

પી.ડબલ્યુ.૧-રાજવીર સિંહ, જે તે સમયે અંદાજે ૧૬ વર્ષનો હતો, ત્યારબાદ હોરી સિંહ નામના વ્યક્તિના ઘરે ગયો અને પ્રથમ માહિતી અહેવાલ લખાવ્યો. ત્યારબાદ તે ચેત રામ-પી.ડબલ્યુ.૨ અને વીર સિંહ નામના બે વ્યક્તિઓ સાથે જગરાજ સિંહની ટ્રેક્ટરમાં ઠાકુરદ્વારા પોલીસ સ્ટેશન ગયો. પોલીસ સ્ટેશન બનાવના સ્થળથી અંદાજે ૨૮ કિ.મી.ના અંતરે આવેલ હતું. તેણે તા. ૧૩.૪.૧૯૯૨ના રોજ આશરે ૦૦.૨૫ કલાકે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધાવ્યો. ઉક્ત પ્રથમ માહિતી અહેવાલ તા. ૧૩.૪.૧૯૯૨ના રોજ સવારે આશરે ૬.૨૫ વાગ્યે અદાલતમાં મોકલવામાં આવ્યો, પરંતુ તે અદાલતમાં તા. ૧૮.૪.૧૯૯૨ના રોજ પહોંચ્યો. પોલીસ સ્ટેશનમાં આર.એ. સિંહ, સબ-ઇન્સ્પેક્ટર હાજર હતા. વાઈરલેસ સંદેશો પણ કથિત રીતે આશરે રાત્રે ૧.૦૦ વાગ્યે પી.ડબલ્યુ.૭-એસ.પી.એસ. તોમર, પોલીસ સ્ટેશનના એસ.આઈ., જેઓ સંબંધિત સમયે સુરજ નગર પોલીસ ચોકીમાં ફરજ પર મુકાયેલા હતા, તેમને મોકલવામાં આવ્યો. ઉક્ત પી.ડબલ્યુ.૭-એસ.પી.એસ. તોમર બનાવના સ્થળે પહોંચ્યા. તેમણે મૃતદેહો ખેતરમાં પડેલા જોયા. તેમણે રાત્રિના સમયે આરોપીઓને પકડવાનો પ્રયાસ પણ કર્યો. તે દરમિયાન, પી.ડબલ્યુ.૧, જેને પણ ગોળી વાગ્યાની ઇજા થઈ હતી, તેની તપાસ પી.ડબલ્યુ.૪-ડૉ. એસ.કે. વર્મા, પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્ર, ઠાકુરદ્વારાના તબીબી અધિકારી (ઇન્ચાર્જ) દ્વારા તા. ૧૩.૪.૧૯૯૨ના રોજ સવારે આશરે ૪ વાગ્યે કરવામાં આવી. તેમણે પી.ડબલ્યુ.૧ને સલાહ આપી કે શરીરના ઇજાગ્રસ્ત ભાગનો એક્સ-રે લેવો જરૂરી છે. જોકે, એક્સ-રે તા. ૧૮.૪.૧૯૯૨ના રોજ પી.ડબલ્યુ.૬-ડૉ. ઓમ મહેરોત્રા, સિનિયર રેડિયોલોજિસ્ટ, જિલ્લા હોસ્પિટલ, મોરાદાબાદ દ્વારા લેવામાં આવ્યો, જેઓએ

અસ્પષ્ટ પદાર્થ જોવા મળ્યો, જે તેમના કહેવા મુજબ પી.ડબલ્યુ.૧ની જમણી ભુજાના ઉપરના ભાગમાં દેખાતો ધાતુનો છરો હતો.

પી.ડબલ્યુ.૧ કથિત રીતે સવારે આશરે ૬ વાગ્યે પોતાના ગામે પાછો આવ્યો. મૃતદેહોના તપાસ પંચનામાની કાર્યવાહી સવારે ૮ વાગ્યે ૧૩ થઈ અને તા. ૧૩.૪.૧૯૯૨ના રોજ સવારે ૯.૩૦ વાગ્યે પૂર્ણ થઈ. મૃતદેહોને દિવસે આશરે ૧૨-૧૨-૩૦ વાગ્યે પી.ડબલ્યુ.૫- કોન્સ્ટેબલ ચંદ્ર સેન દ્વારા ટ્રેક્ટરમાં પોસ્ટમોર્ટમ માટે મોકલવામાં આવ્યા. તેમ છતાં, બંને મૃતદેહોના પોસ્ટમોર્ટમ પરીક્ષણ તા. ૧૩.૪.૧૯૯૨ના રોજ કરવામાં આવ્યા નહોતાં, કારણ કે કોઈ પોસ્ટમોર્ટમ સર્જન ઉપલબ્ધ નહોતો. મૃતકનું પોસ્ટમોર્ટમ પી.ડબલ્યુ.૯- ડૉ. મદન મોહન, જી.ડી.એમ.ઓ., સેન્ટ્રલ પોલીસ હોસ્પિટલ, મોરાદાબાદ દ્વારા તા. ૧૪.૪.૧૯૯૨ના રોજ કરવામાં આવ્યું હતું. મૃતદેહો પર જોવા મળેલ મૃત્યુપૂર્વ ઈજાઓ નીચે મુજબ છે:

"રામ ગોપાલના મૃતદેહ પર જોવા મળેલી ઈજાઓ:

૧. છાતીના આગળના ભાગે, પેટમાં આંતરિક સુપીરિયર ઈલિયાક સ્પાઈનના ઉપર ૪૦ સે.મી. x ૨ સે.મી.ના વિસ્તારમાં ૦.૩ સે.મી. x ૦.૩ સે.મી.ના અનેક બંદૂકની ગોળીથી થયેલા પ્રવેશ ધા. તેની કિનારીઓ અંદરની તરફ વળેલી અને ફાટેલી છે. ત્યાં દાઝવું, કાળાશ

પડવી તથા ટેટૂઇંગ હાજર નથી. ખોલતાં ડાબું ફેક્સું અને હૃદય, તેમજ નીચેનું પ્લ્યુરા અને પેરિકાર્ડિયમ ફાટેલા જોવા મળે છે. દિશા પાછળની તરફ અને નીચી તરફ છે.

૨. જમણી જાંઘના આગળના, બહારના અને ઉપરના ભાગમાં, એન્ટ. સપ્. ઇલિયાક સ્પાઇનથી ૧૨ સે.મી. નીચે, ૦.૩ સે.મી. x ૦.૩ સે.મી.નું પ્રવેશસ્થાનવાળું ગોળી વાગ્યાનું ઘા, કિનારીઓ ફાટેલી અને અંદરની તરફ વળેલી. દાઝવાના અથવા કાળા પડવાના કોઈ નિશાન નથી અને

૩. ડાબી જાંઘના આગળના ભાગમાં ગોળી વાગ્યાનો પ્રવેશ ઘા ૦.૩ સેમી x ૦.૩ સેમી.....(જેમ છે તેમ) આંતરિક, ઉચ્ચ ઇલિયાક સ્પાઇનથી ૧૦ સેમી નીચે.....(જેમ છે તેમ) અને તેની કિનારીઓ અંદરની તરફ વળેલી હતી. કોઈ દાઝવું કે કાળાશ જોવા મળેલ નથી."

"ચતારવતીના મૃતદેહ પર મળેલ ઇજાઓ;

૧. જમણી બાજુના છાતીના ઉપરના ભાગમાં, કલાવિકલના મધ્ય ભાગ ઉપર, પ્રવેશનું ગનશોટ ઘા ૬ સે.મી. x ૩ સે.મી., છાતીની ગુહા સુધી ઊંડું. ડાબા ફેક્સાની ગુહાનો ભાગ બહાર નીકળેલો, અન્ય કોઈ ઇજાઓ નથી. ધારાઓ ચીરાયેલી અને અંદરની તરફ વળેલી છે. આ ઘાની આસપાસની ત્વચા દાઝેલી, કાળી પડેલી છે અને ટેટૂઇંગ હાજર

છે. જમણું કલાવિકલ, જમણી ૧લી પાંસળી અને જમણી ૨જી પાંસળી ભંગ થયેલી છે. દિશા આગળથી પાછળની તરફ અને મધ્ય તરફ છે, તથા જમણા ફેફસા અને તેની ગુહામાંથી ૧૮ ધાતુના પેલેટ, એક કેપ અને બે વેડિંગ મળી આવ્યા, સાથે ડાબી બાજુના છાતીમાં ડાબા કલાવિકલના મધ્ય ભાગની નીચે ૨ સે.મી. x ૧/૨ સે.મી.નું ઘસડું ઘા છે."

માનનીય નીચલી અદાલત સમક્ષ, ઘટના અંગે પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓ તરીકે પી.ડબલ્યુ.૧- રાજવીર સિંહ, પી.ડબલ્યુ.૨- ચેત રામ અને પી.ડબલ્યુ.૩- શિવ સિંહની તપાસ કરવામાં આવી હતી. મૃતકના પોસ્ટમોર્ટમ અહેવાલ તથા પી.ડબલ્યુ.૧ના ઇજા અહેવાલને સાબિત કરવા માટે પી.ડબલ્યુ.૫- કોન્સ્ટેબલ ચંદ્ર સેન, પી.ડબલ્યુ.૭- એસ.પી.એસ. તોમર અને પી.ડબલ્યુ.૮- કોન્સ્ટેબલ શૈલેશ ત્યાગી એવા ત્રણ પોલીસ કર્મચારીઓની તપાસ કરવામાં આવી હતી. પી.ડબલ્યુ.૪- ડૉ. એસ.કે. વર્મા, પી.ડબલ્યુ.૬- ડૉ. ઓમ મહેરોત્રા અને પી.ડબલ્યુ.૯- ડૉ. મદન મોહનની તપાસ કરવામાં આવી હતી, જ્યારે રેડિયોલોજિકલ અહેવાલ પી.ડબલ્યુ.૬ દ્વારા સાબિત કરવામાં આવ્યો હતો. માનનીય નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે તા. ૧૩.૮.૧૯૯૩ના ચુકાદા અને આદેશ દ્વારા, અન્ય બાબતો સાથે, નીચે મુજબ ઠરાવતાં અપીલકર્તાઓને નિર્દોષ છૂટકારો આપ્યો હતો:

- (૧) પ્રથમ માહિતી અહેવાલ અગાઉનો સમય દર્શાવીને અને અગાઉની તારીખ દર્શાવીને નોંધાયો હતો;
- (૨) ઘટના બન્યાનો ચોક્કસ સમય સાબિત કરવામાં આવ્યો નથી;
- (૩) પી. ડબલ્યુ. ૧ ના શરીર પર થયેલી ઇજાઓ શંકાસ્પદ હતી;
- (૪) પી.ડબલ્યુ.૨ અને પી.ડબલ્યુ.૩, જેઓ આકસ્મિક સાક્ષીઓ હતા, તેમની સાક્ષી વિશ્વસનીય નહોતી;
- (૫) તબીબી પુરાવો ફરિયાદ પક્ષના કેસને સમર્થન આપતો નથી.

તે સામે રાજ્ય દ્વારા દાખલ કરાયેલ અપીલમાં, બીજી તરફ, વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે, તા. ૧.૯.૧૯૯૯ના ચૂકાદા અને આદેશ દ્વારા, નીચલી અદાલતનો ઉક્ત ચુકાદો પલટાવ્યો.

અપીલકર્તાની તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી સુશિલ કુમારે રજૂ કર્યું કે, વડી અદાલતે તે માટે પૂરતા અને સબળ કારણો દર્શાવ્યા વિના નીચલી અદાલતના ચુકાદામાં હસ્તક્ષેપ કરીને સ્પષ્ટ ભૂલ કરી છે. વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલે દલીલ કરી કે, ફરિયાદ પક્ષ પી.ડબલ્યુ. ૧ ને થયેલી ઇજાઓ ગોળી વાગવાથી થયેલી ઇજાઓ હતી તે સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયું છે. વિદ્વાન વકીલે આ પણ રજૂ કર્યું કે ફરિયાદ પક્ષ તેનો કેસ તમામ દૃષ્ટિકોણોથી સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયું છે.

આ સંદર્ભમાં, અમારું ધ્યાન આ હકીકત તરફ દોરવામાં આવ્યું છે કે, જો તબીબી પુરાવો સાચો માનવામાં આવે, તો ઘટના જે રીતે અને જે પ્રકારે બની હોવાનું કહેવામાં આવે છે તે સાબિત થયેલ કહેવાઈ શકતું નથી. વધુમાં એવું રજૂ કરવામાં આવ્યું છે કે ફરિયાદ પક્ષ એ સમજાવવામાં નિષ્ફળ ગયું છે કે, જે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ ૧૩.૪.૧૯૯૨ના રોજ અંદાજે ૦૦.૨૫ કલાકે નોંધાયો હોવાનું કહેવાય છે, તે મુખ્ય ન્યાયિક દંડાધિકારીની અદાલતમાં ૧૮.૪.૧૯૯૨ના રોજ શા માટે પ્રાપ્ત થયો. તે માટે આપવામાં આવતું સમજૂતીરૂપ કારણ કે ઉક્ત પ્રથમ માહિતી અહેવાલ સીધો અદાલતમાં મોકલવામાં આવ્યો ન હતો, પરંતુ સર્કલ ઓફિસર મારફતે મોકલવામાં આવ્યો હતો, તે પણ ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૧૫૭ ની જોગવાઈઓમાં રહેલી ફરજિયાત આવશ્યકતાને સંતોષતું નથી (સંક્ષેપમાં ‘ક્રિ. પી.સી.’). વધુમાં એવી પણ દલીલ કરવામાં આવી કે, પી.ડબલ્યુ. ૫, જેણે શવોને મરણોત્તર પરીક્ષણ કરાવવા માટે લઈ ગયો હતો, તેણે બપોરે અંદાજે ૧૨.૩૦ વાગ્યે પ્રસ્થાન કર્યું હોવા છતાં, મરણોત્તર પરીક્ષણ ૧૪.૪.૧૯૯૨ સુધી શા માટે થઈ શક્યું નહીં અને ડૉક્ટરો શા માટે ઉપલબ્ધ ન હતા તે સાબિત કર્યું નથી. વિદ્વાન વકીલે રજૂ કર્યું કે મરણોત્તર અહેવાલ પરથી એવું જણાય છે કે મૃત્યુ ૧૨.૪.૧૯૯૨ના બપોરે ૩ વાગ્યાથી ૧૩.૪.૧૯૯૨ના બપોરે ૩ વાગ્યા વચ્ચે કોઈપણ સમયે થયું હોઈ શકે, કારણ કે પેટમાં માત્ર પ્રવાહીભૂત પદાર્થ જ મળ્યો હતો. પી.ડબલ્યુ. ૫ જિલ્લા મુખ્યાલયે કયા સમયે પહોંચ્યો તે અંગે પણ, આ સમજૂતી સામાન્ય ડાયરીમાં નોંધવામાં આવી નથી. તેણે તપાસ અધિકારી સમક્ષ ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૧૬૧ હેઠળ કોઈ નિવેદન પણ આપ્યું નહોતું. વિદ્વાન વકીલે રજૂ કર્યું કે પી.ડબલ્યુ. ૭, જે

સંબંધિત સમયે ઠાકુરદ્વારા પોલીસ સ્ટેશનનો પ્રભારી અધિકારી નહોતો, તેણે આ કેસની તપાસ હાથ ધરી હતી. તેમ છતાં, તેણે માત્ર આઠ દિવસ સુધી જ તપાસ કરી હતી. ત્યારબાદ કેસની તપાસ કરનાર કોઈપણ અધિકારીને ફરિયાદ પક્ષે રજૂ કર્યો નથી. વધુમાં એવું પણ રજૂ કરવામાં આવ્યું કે, પી.ડબલ્યુ. ૭ દ્વારા દોરવામાં આવેલા સ્થળનકશામાં પણ જ્યાંથી કારતૂસો મળ્યા હતા તે સ્થળ દર્શાવવામાં આવ્યું નથી. અમને પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓના નિવેદનો રજૂ કરવામાં આવ્યા છે. ખાસ કરીને અમારું ધ્યાન આ હકીકત તરફ દોરવામાં આવ્યું છે કે, પી.ડબલ્યુ. ૩ ની માલિકીની ખેતીની જમીનો ઘટના સ્થળથી અડધા કિલોમીટર જેટલા અંતરે આવેલી હોવાને કારણે, ઘટના બની તે સમયે તેઓ અચાનક એકત્રિત થાય અને સમગ્ર ઘટના નિહાળે તે માટે કોઈ કારણ નહોતું. બચાવ પક્ષ મુજબ, ઉક્ત સાક્ષીઓ મૃતક સાથે સંબંધિત હતા. વધુમાં એવું પણ રજૂ કરવામાં આવ્યું કે, ફરિયાદ પક્ષ એ પણ સમજાવ્યું નથી કે વીર સિંહ, જે પી.ડબલ્યુ. ૧ સાથે પોલીસ સ્ટેશન ગયો હતો અને જે નિર્વિવાદપણે અપીલકર્તા નં. ૬ સાથે વૈરભાવના સંબંધોમાં હતો, તેની તપાસ શા માટે કરવામાં આવી નથી. તે જ રીતે, પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓની તપાસ ન કરવા બદલ પણ ફરિયાદ પક્ષ તરફથી કોઈ સમજૂતી આપવામાં આવી નથી.

બીજી તરફ, રાજ્ય તરફથી હાજર થયેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી પ્રમોદ સ્વરૂપે વડી અદાલતના આક્ષેપિત ચુકાદાને સમર્થન આપ્યું. વિદ્વાન વકીલે દલીલ કરી કે ફરિયાદ પક્ષ તરફથી રજૂ કરવામાં આવેલ સુસંગત પુરાવાના પ્રકાશમાં, માત્ર એફ.આઈ.આર. ૧૩.૪.૧૯૯૨ના રોજ રાત્રિના અંદાજે મધરાતે ૦૦.૨૫ કલાકે

નોંધાઈ હતી એટલું જ નહીં, પરંતુ તે જ અદાલતમાં ડ.રૂપ કલાકે મોકલવામાં આવી હતી, તેથી એ સ્થાપિત થાય છે કે એફ.આઈ.આર. પૂર્વ સમય દર્શાવીને નોંધવામાં આવી નહોતી. આ સંદર્ભમાં અમારું ધ્યાન આ હકીકત તરફ પણ દોરવામાં આવ્યું છે કે ઇન્ડવેસ્ટ અહેવાલમાં ગુનાનો નંબર દર્શાવવામાં આવ્યો છે, જે સ્પષ્ટ રીતે સાબિત કરે છે કે એફ.આઈ.આર. તે પહેલાં નોંધાઈ ચૂકી હતી. તે મુખ્ય ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટની અદાલતમાં ફક્ત ૧૮.૪.૧૯૯૨ના રોજ જ કઈ પરિસ્થિતિઓમાં પહોંચી, તે બાબત, શ્રી સ્વરૂપના જણાવ્યા મુજબ, કદાચ સમજાવવામાં આવી નથી; પરંતુ માત્ર આ કારણસર ફરિયાદ પક્ષનો કેસ નામંજૂર કરી શકાય નહીં. વિદ્વાન વકીલે વધુમાં રજૂ કર્યું કે પી.ડબ્લ્યુ. ૧ની ડૉ. એસ.કે. વર્મા-પી.ડબ્લ્યુ. જ દ્વારા તબીબી તપાસ કરવામાં આવી હતી. તેમણે માત્ર ફાટેલી ઇજાનો એક ઘા નોંધ્યો હતો, જે સાદી ઇજા હતી, અને કદાચ તેમણે તેને વધુ તબીબી સારવાર આપવી જરૂરી માનેલી ન હોય અથવા તેને તે જ તારીખે કોઈ એક્સ-રે કરાવવા સલાહ આપી ન હોય; અને તેથી તે ૧૮.૪.૧૯૯૨ના રોજ લેવામાં આવ્યો હતો. રેડિયોલોજિસ્ટ ડૉ. ઓમ મહેરોત્રા-પી.ડબ્લ્યુ. ૬ દ્વારા અહેવાલ સાબિત કરવામાં આવ્યો હોવાથી, વિદ્વાન વકીલના જણાવ્યા મુજબ, એક્સ-રે પ્લેટ રજૂ ન કરવાનું મહત્વપૂર્ણ ગણાવી શકાય નહીં.

પી.ડબ્લ્યુ.૯-ડૉ. મદન મોહનની સાક્ષી તરફ અમારું ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે મૃતદેહના પોસ્ટમોર્ટમ પરીક્ષણ અહેવાલના અવલોકનથી એવું પ્રતિત થાય છે કે મૃતકના જઠરમાં કોઈ અપરિપાચિત ખોરાક મળ્યો નહોતો. તેમણે ૧૨.૪.૧૯૯૨ના રોજ સવારે ૧૦ વાગ્યે પોતાનો

ભોજન લીધો હતો અને તેમના જઠરમાં માત્ર થોડું પ્રવાહી જ મળ્યું હતું, જે સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે તેમણે પાણી અથવા અન્ય પ્રવાહી પદાર્થ લીધેલ હોઈ શકે, અને તે પરિસ્થિતિમાં, પી.ડબલ્યુ. ૧, ૨ અને ૩ દ્વારા દર્શાવ્યા મુજબ મૃત્યુના સમય અંગે શંકા વ્યક્ત કરવામાં વિજ્ઞાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશ યોગ્ય નહોતા.

નીચલી અદાલતે, જેમ અહીં પહેલાં નોંધાયું છે, અનેક કારણો દર્શાવીને નિર્દોષ છૂટકારાનો ચુકાદો નોંધ્યો હતો. પક્ષકારોની પરસ્પર વિરુદ્ધ દલીલો પર પ્રવર્તતા પહેલાં, તે સ્થિર થયેલા કાનૂની સિદ્ધાંતોનું સ્મરણ કરવું હિતાવહ રહેશે કે જ્યાં બે દષ્ટિકોણ સંભવ હોય તેવા મામલામાં, ભલે અપીલ અદાલતનો દષ્ટિકોણ વધુ સંભાવ્ય હોય, તોય વડી અદાલત સામાન્ય રીતે નિર્દોષ છૂટકારાના ચુકાદાને રદ કરતી નથી. તેમ છતાં, એ સત્ય છે કે વડી અદાલત, નિર્દોષ છૂટકારાના ચુકાદા સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે, નોંધપર રહેલા સમગ્ર પુરાવાનું મૂલવણ કરવા માટે સ્વતંત્ર છે જેથી તે આ નિષ્કર્ષે આવી શકે કે નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશનો દષ્ટિકોણ તર્કવિરુદ્ધ છે કે અન્યથા કાયદેસર રીતે દુર્બળ છે. અપીલ અદાલતને એ બાબત પણ ધ્યાનમાં લેવાનો અધિકાર રહેશે કે હકીકત સંબંધિત નિષ્કર્ષે પહોંચતી વખતે, નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે સ્વીકાર્ય પુરાવાને ધ્યાનમાં લેવામાં નિષ્ફળ ગયા છે કે કેમ અને કાયદાના વિરુદ્ધ રીતે નોંધપર લાવવામાં આવેલ પુરાવાને ધ્યાનમાં લીધો છે કે કેમ. તેવી જ રીતે, પુરાવાના ભારનું ખોટું નિર્ધારણ પણ અપીલ અદાલત દ્વારા તપાસનો વિષય બની શકે છે.

બાલક રામ વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, ૧૯૭૫ ૩ એસ.સી.સી. ૨૧૯ માં, આ અદાલતે
આ રીતે ઠરાવ્યું છે :

"ઉપરોક્ત પુરાવાના વિવિધ મુદ્દાઓ અંગેની ચર્ચાથી ઓછામાં
ઓછું એટલું પરિણામ તો અવશ્ય નીકળે છે કે માનનીય સેશન્સ જજે
જે નિષ્કર્ષે પહોંચ્યા હતા તે પહોંચવા યોગ્ય અને વાજબી નિષ્કર્ષ હતો.
એ નકારી શકાય તેમ નથી કે નથૂ, ડૉ. કોહલી અને બન્ને ખાનની
સંડોવણી અંગે પુરાવાની બે દૃષ્ટિઓ વાજબી રીતે સંભવ હતી. તેથી,
વડી અદાલતે તેમના પક્ષમાં સેશન્સ કોર્ટના ચુકાદામાં હસ્તક્ષેપ કરવો
યોગ્ય ન હતો."

શંભૂ મિસિર અને અન્ય વિ. બિહાર રાજ્ય, ૧૯૯૦ ૪ એસ.સી.સી. ૧૭ માં,
આમ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:

"વડી અદાલતે નીચલી અદાલતે દર્શાવેલ આ પૈકીની કોઈપણ પરિસ્થિતિનો
વિચાર કર્યો નથી અને તેને નકારવા માટે કે તે કેવી રીતે અયોગ્ય, અસંગત અથવા
અતાર્કિક હતી તે દર્શાવવા માટે કોઈ કારણો આપ્યા નથી. તેથી, અમારું મંતવ્ય

એવું છે કે વડી અદાલતે નીચલી અદાલતે આપેલ નિર્દોષ છૂટકારાના આદેશમાં હસ્તક્ષેપ માત્ર કોઈ સારભૂત કારણો વિના જ કર્યો નથી, પરંતુ ફરિયાદ પક્ષના કેસમાં રહેલી મહત્વપૂર્ણ ક્ષતિઓને અવગણીને પણ કર્યો છે.”

ફરી એકવાર શૈલેન્દ્ર પ્રતાપ અને અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, ૨૦૦૩ ૧ એસ.સી.સી. ૭૬૧ માં કાયદો નીચે મુજબ પ્રતિપાદિત કરવામાં આવ્યો હતો:

“પક્ષકારોની તરફથી હાજર થયેલા વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા પછી, અમારું મત છે કે નીચલી અદાલતે અપીલકર્તાઓને આરોપોમાંથી નિર્દોષ છૂટકારો આપ્યો તે સંપૂર્ણપણે યોગ્ય હતો, કારણ કે તેણે અપનાવેલ દૃષ્ટિકોણ વાજબી હતો અને નિર્દોષ છૂટકારાનો આદેશ તર્કવિરુદ્ધ કહેવાઈ શકે નહીં. આ સુસ્થાપિત છે કે અપીલી અદાલત નિર્દોષ છૂટકારાના આદેશમાં હસ્તક્ષેપ કરવા માટે યોગ્ય ગણાઈ શકશે નહીં, જો સુધી તે તર્કવિરુદ્ધ હોવાનું જણાતું ન હોય. વર્તમાન કેસમાં, વડી અદાલતે નીચલી અદાલતે અપીલકર્તાઓના પક્ષે નોંધેલા નિર્દોષ છૂટકારાના આદેશમાં હસ્તક્ષેપ કરીને ભૂલ કરી છે, કારણ કે તે આદેશ તર્કવિરુદ્ધતાના દોષથી પીડિત ન હતો.”

નરેન્દ્ર સિંહ અને અન્ય વિ. મધ્ય પ્રદેશ રાજ્ય, ૨૦૦૪ ૧૦ એસ.સી.સી. ૬૯૯ માં, જેમાં અમારામાંના એક (સિંહા, જ.) પક્ષકાર હતા, તેમાં સ્પષ્ટપણે

ધારણ કરવામાં આવ્યું હતું કે કાયદો નિર્ધારિત કરતી વખતે અદાલતે આરોપીની નિર્દોષતાની પૂર્વધારણાને ધ્યાનમાં રાખવી આવશ્યક છે. ઉક્ત અભિપ્રાયને રણજીતસિંહ બ્રહ્માજીતસિંહ શર્મા વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય અને અન્ય, ૨૦૦૫ ૫ એસ.સી.સી. ૨૯૪ માં નીચેના શબ્દોમાં પુનરોચ્યાર કરવામાં આવ્યો છે:

"નિર્દોષિતાની અનુમાનધારણા એક માનવ અધિકાર છે. કલમ ૨૧, તેના વ્યાપક અર્થને ધ્યાનમાં લેતા, માત્ર જીવન અને સ્વતંત્રતાનું જ રક્ષણ કરતી નથી, પરંતુ ન્યાયસંગત પ્રક્રિયાની પણ કલ્પના કરે છે. સામાન્ય રીતે કોઈ વ્યક્તિની સ્વતંત્રતામાં હસ્તક્ષેપ કરવો જોઈએ નહીં, જો સુધી તે માટે દૃઢ આધાર અસ્તિત્વમાં ન હોય. કલમ ૨૧ ની ઉપકલમ (૪) નું અર્થઘટન ઉપરોક્ત હિતકારક સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખીને કરવું જરૂરી છે. આરોપીની મુક્તિ માટેની અરજીનો વિરોધ કરવા સરકારી વકીલને તક આપવી યોગ્ય પ્રતિબંધ જણાય છે, પરંતુ કલમ ૨૧ ની ઉપકલમ (૪) ના ખંડ (બી) ને યોગ્ય અર્થ આપવો આવશ્યક છે."

અપીલકર્તાની મુખ્ય દલીલ એ છે કે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ ઘટના પછીનો સમય દર્શાવતો હોવા છતાં અગાઉનો સમય દર્શાવી તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે.

વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે, પોતાના ચુકાદામાં, તેવું હતું એવા તેમના નિષ્કર્ષના સમર્થનમાં ત્રણ કારણો દર્શાવ્યાં છે.

તે વિવાદમાં નથી કે લેખિત અહેવાલ, ભલે એવું કહેવાય છે કે તે ૧૩.૪.૧૯૯૨ ના રોજ ૦૦.૨૫ કલાકે નોંધાવવામાં આવ્યો હતો, તે જ ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટની અદાલતમાં ૧૮.૪.૧૯૯૨ ના રોજ ઘણાં મોડાં પ્રાપ્ત થયો હતો. સરકારી સાક્ષી નં. ૫ દ્વારા આપવામાં આવેલ એકમાત્ર સમજૂતી એવી હતી કે ભલે તે જ સાંજે ૬.૨૫ વાગ્યે મોકલવામાં આવ્યો હતો, તથાપિ જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં રાખતાં તે સીધો મોકલી શકાય તેમ ન હતો, કારણ કે તે સર્કલ ઓફિસર મારફતે મોકલવાનો હતો. રાજ્યએ એવી કોઈ સમજૂતી આપી નથી કે ડેપ્યુટી સુપરિન્ટેન્ડન્ટ ઓફ પોલીસના દરજ્જાના અધિકારી દ્વારા ધરાવાતું પદ હોય તેવા સર્કલ ઓફિસરે જવાબદારીપૂર્વક વર્તન કેમ ન કર્યું હોય. ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની કલમ ૧૫૭ તેમજ ભારતના બંધારણનો અનુચ્છેદ ૨૧, બન્ને, આ પ્રકારની સુરક્ષાત્મક જોગવાઈ કરે છે કે એફ.આઈ.આર. ૨૪ કલાકની અંદર મુખ્ય ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટની અદાલતમાં મોકલવામાં આવવી જોઈએ.

વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે વધુમાં એવો મત વ્યક્ત કર્યો હતો કે પ્રથમ માહિતી અહેવાલની નકલ ફરિયાદી પી.ડબલ્યુ.૧ ને તાત્કાલિક આપવામાં આવી ન હતી અને માહિતીદાતાના હસ્તાક્ષર પણ ચિક રિપોર્ટમાં (ચેક માટે ભૂલથી

લખાયેલ) લેવામાં આવ્યા ન હતા. કેસની નોંધણી થયા બાદ તરત જ રાજવીર સિંહને તબીબી પરીક્ષણ માટે કેમ મોકલવામાં આવ્યા ન હતા તે અંગે કોઈ કારણ દર્શાવવામાં આવ્યું ન હતું, જોકે પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્ર પોલીસ મથકની નજીક આવેલું હતું. નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે વધુમાં નોંધ્યું હતું કે ઇજાગ્રસ્તની તપાસ કરાવવા માટે પોલીસ મથકમાંથી 'ચિઠ્ઠી મજરૂબી' મોકલવામાં આવી ન હતી. વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશના મતે આવી 'ચિઠ્ઠી મજરૂબી'માં માત્ર આરોપીઓની વિગતો જ નહીં, પરંતુ કેસની સંપૂર્ણ વિગત તથા પીડિતના શરીર પર દેખાતી ઇજાઓની વિગતો પણ સમાવિષ્ટ હોવી જોઈએ.

વડી અદાલતે, જોકે, આ કહેલાં નિષ્કર્ષોને આ મત વ્યક્ત કરીને પલટાવી દીધાં કે 'ચિઠ્ઠી મજરૂબી' જારી કરવી ફરજિયાત નહોતી, ખાસ કરીને ત્યારે, જ્યારે પી.ડબલ્યુ. ૧ ને એક હેડ કોન્સ્ટેબલ સાથે તબીબી તપાસ માટે મોકલવામાં આવ્યો હતો. વધુમાં એવો પણ મત વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો કે તપાસ અધિકારી પોલીસ સ્ટેશનમાં હાજર ન હોવાથી, ડૉક્ટર દ્વારા તબીબી તપાસ કરવામાં વિલંબ થયો હોઈ શકે. વડી અદાલતે, નોંધ પર કોઈ પુરાવો વિના, એવો ઠરાવ કર્યો કે ડૉક્ટર ઉપલબ્ધ ન હોઈ શકે અને આરામ કરવા માટે તે પોતાના ઘરે ગયો હોવો જોઈએ. વધુમાં એવો પણ મત વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો કે પી.ડબલ્યુ. ૧ યુવાન માણસ હોવાને કારણે, તેણે પોલીસના નિર્દેશો અનુસાર વર્તન કર્યું હોવું જોઈએ.

વડી અદાલતના અભિપ્રાયમાં કેટલાંક અંશે અનુમાન અને કલ્પનાઓ સામેલ છે. તપાસ અધિકારી-પી.ડબ્લ્યુ.૭, ભલે પોલીસ સ્ટેશનમાં હાજર ન હોય, પરંતુ નોંધપાત્ર પુરાવા મુજબ આર.એ. સિંહ હાજર હતા. રાજવીર સિંહના વૈધકીય પરીક્ષણના અહેવાલ પર તારીખ ૪.૪.૧૯૯૭ દર્શાવવામાં આવી હતી. આવી ખોટી તારીખ શા માટે ઉલ્લેખવામાં આવી, તેનું કોઈ સ્પષ્ટીકરણ આપવામાં આવ્યું નથી. પી.ડબ્લ્યુ. ૧ એ પોતાની જિરહમાં સ્પષ્ટપણે સ્વીકાર્યું હતું કે તેને ચિક અહેવાલ સવારે મળ્યો હતો. પી.ડબ્લ્યુ.૫ ને એવો સૂચન કરવામાં આવ્યો હતો કે જ્યારે તે ઘટનાસ્થળે પહોંચ્યા ત્યારે એફ.આઈ.આર. અસ્તિત્વમાં નહોતી. પી.ડબ્લ્યુ. ૭, તપાસ અધિકારીએ, પોતાના નિવેદનના પરિચ્છેદ ૧૯ માં સ્વીકાર્યું હતું કે પ્રથમ કેસ ડાયરીમાં સર્કલ અધિકારીના હસ્તાક્ષર નીચે કોઈ તારીખ દર્શાવવામાં આવી નહોતી. કેસ ડાયરીમાં જે તારીખ દર્શાવી હતી, તે ૧૬.૪ છે. ઉત્તર પ્રદેશ પોલીસ નિયમાવલી મુજબ, જેના તરફ અમે થોડું આગળ ધ્યાન દોરીશું, કેસ ડાયરીની નકલો બીજા દિવસે પોલીસ અધિક્ષક અને અન્ય ઉચ્ચ અધિકારીને મોકલવાની આવશ્યકતા હતી. આ કેસમાં ઉપરોક્ત આવશ્યકતાનું પાલન કરવામાં આવ્યું નહોતું.

પી.ડબ્લ્યુ.૭ એ વધુમાં સ્વીકાર્યું હતું કે ઉક્ત પાનાં પર કેટલાક આંકડા લખવામાં આવ્યા હતા, પરંતુ તે કોણે લખ્યા હતા અને તેમનું શું મહત્ત્વ હતું તે તે કહી શક્યો નહોતો. તેની સાક્ષીમાંથી વધુમાં એવું પ્રગટ થાય છે કે ઇન્કવેસ્ટ અને અન્ય કાગળોમાં, જે સંખ્યામાં ૧૮ હતા, તેમાં આરોપીનું કોઈ નામ નોંધવામાં આવ્યું નહોતું. તે ઇન્કવેસ્ટ અહેવાલ પરથી ઘટનાનો સારાંશ પણ અનુમાન કરી શક્યો

નહોતો. તેણે સ્વીકાર્યું હતું કે તે ઇન્કવેસ્ટના સ્તંભ ૨ ની વિગતો, એટલે કે અહેવાલની રીત, સમજવામાં સક્ષમ નહોતો. તેના અનુસાર, તેણે ઉક્ત સ્તંભમાં માત્ર "ગોળી મારીને હત્યા" એવું વાંચ્યું હતું. તેણે સ્વીકાર્યું હતું કે તેણે હથિયારના સ્વરૂપ અંગે અથવા હત્યા માટે જવાબદાર વ્યક્તિ અંગે કોઈ ઉદ્દેશ કર્યો નહોતો, જોકે એફ.આઈ.આર.માં માત્ર હથિયારનું સ્વરૂપ જ દર્શાવવામાં આવ્યું નહોતું, પરંતુ ઘટના કેવી રીતે બની તે અંગે સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવ્યું હતું, જેમાં આ હકીકતનો પણ સમાવેશ થતો હતો કે અહીંના અપીલકર્તા નં. ૧ પાસે રહેલી ડી.બી.બી.એલ. બંદૂક લાઈસન્સવાળી બંદૂક હતી.

ફરી એકવાર, પી.ડબલ્યુ.ટ શૈલેશ ત્યાગીને સ્પષ્ટ સૂચન આપવામાં આવ્યું હતું કે "ડાયરીનું લખાણ બંધ કરવામાં આવ્યું હતું" અને તપાસ અધિકારી ઘટનાસ્થળેથી બપોરે ૧૩.૪.૧૯૯૨ના રોજ પરત ફર્યા પછી એફ.આઈ.આર. નોંધવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ વિશેષ અહેવાલ મોકલવામાં આવ્યો હતો. ઉક્ત સાક્ષીના જણાવ્યા મુજબ, એફ.આઈ.આર. ટપાલ દ્વારા મોકલવામાં આવી હતી. તેમણે માત્ર એટલું જણાવ્યું હતું કે જે કોન્સ્ટેબલ પોલીસ સ્ટેશનમાં ગયો હતો, જે મુખ્ય મથકથી ૫૦ કિ.મી.ના અંતરે હતું, તે પોતાની સાથે એફ.આઈ.આર. પણ લઈ ગયો હતો, પરંતુ નિર્ધારિત કોલમમાં કોઈ તારીખ અથવા કેસ નંબર દર્શાવવામાં આવ્યો ન હતો.

તેમણે સ્વીકાર્યું કે એફ.આઈ.આર. ૧૮.૪.૧૯૯૨ના રોજ મુખ્ય ન્યાયિક મેજિસ્ટ્રેટની અદાલત સમક્ષ રજૂ કરવામાં આવી હતી. એફ.આઈ.આર. અદાલતમાં મોકલવાની આવશ્યકતા, ઇન્કવેસ્ટ અહેવાલ તેમજ બાહ્ય ચકાસણી માટે નિર્ધારિત અન્ય ઔપચારિકતાઓના પાલનની આવશ્યકતાઓ સંબંધે, આ અદાલતે મેહરાજ સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી., ૧૯૯૪ ૫ એસ.સી.સી. ૧૮૮ માં સ્પષ્ટપણે આ મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

"ફોજદારી કેસમાં અને ખાસ કરીને હત્યાના કેસમાં એફ.આઈ.આર. નીચલી અદાલતમાં રજૂ કરાયેલા પુરાવાની મૂળવણી કરવા માટે અત્યંત મહત્વપૂર્ણ અને કિંમતી પુરાવાનો ભાગ છે. એફ.આઈ.આર. તાત્કાલિક નોંધાવવાની આગ્રહપૂર્વકની આવશ્યકતાનો હેતુ એ છે કે ગુનો કયા સંજોગોમાં થયો તેની સૌથી પ્રાથમિક માહિતી પ્રાપ્ત થાય, જેમાં વાસ્તવિક દોષિતોના નામ, તેઓએ ભજવેલી ભૂમિકા, ઉપયોગમાં લેવાયેલા હથિયારો, જો હોય તો, તેમજ જો કોઈ હોય તો પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓના નામનો સમાવેશ થાય. એફ.આઈ.આર. નોંધાવવામાં થયેલો વિલંબ ઘણી વાર શૂંગાર ઉમેરવા તરફ દોરી જાય છે, જે પાછળથી ઉપજેલા વિચારનું પરિણામ હોય છે. વિલંબને કારણે એફ.આઈ.આર. માત્ર સ્વાભાવિકતા નામના લાભથી વંચિત થતી નથી, પરંતુ રંગચડિયું વર્ણન અથવા વધારેલી વાત સામેલ થવાનો ભય પણ પ્રવેશે છે. એ નક્કી કરવા માટે કે

એફ.આઈ.આર. જે સમયે નોંધાઈ હોવાનું જણાવાય છે એ સમયે ખરેખર નોંધાઈ હતી કે નહીં, અદાલતો સામાન્ય રીતે કેટલાક બાહ્ય પરીક્ષણો શોધે છે. આવા પરીક્ષણોમાંનું એક એ છે કે હત્યાના કેસમાં વિશેષ અહેવાલ કહેવાતી એફ.આઈ.આર. ની નકલ સ્થાનિક મેજિસ્ટ્રેટને ક્યારે પ્રાપ્ત થઈ. જો આ અહેવાલ મેજિસ્ટ્રેટને મોડો પ્રાપ્ત થાય, તો તેમાંથી એવો અનુમાન ઉપજી શકે કે એફ.આઈ.આર. જે સમયે નોંધાઈ હોવાનું જણાવાય છે તે સમયે નોંધાઈ નહોતી, જો સુધી કે, નિઃસંદેહ, ફરિયાદ પક્ષ સ્થાનિક મેજિસ્ટ્રેટને એફ.આઈ.આર. ની નકલ મોકલવામાં અથવા તેની પ્રાપ્તિમાં થયેલા વિલંબ માટે સંતોષકારક સમજૂતી આપી શકે નહીં. આ બાબતમાં ફરિયાદ પક્ષે જરાય પણ પુરાવો રજૂ કર્યો નથી. બીજું બાહ્ય પરીક્ષણ, જે સમાન રીતે મહત્વપૂર્ણ છે, એ છે કે એફ.આઈ.આર. ની નકલ મૃતદેહ સાથે મોકલવી અને તેનું પંચનામા અહેવાલમાં ઉલ્લેખ હોવો. ભલે ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૭૪ હેઠળ તૈયાર કરાતો પંચનામા અહેવાલ કાયદેસરની ફરજ બજાવવાનો હેતુ ધરાવતો હોય, છતાં ફરિયાદ પક્ષના કેસને વિશ્વસનીયતા આપવા માટે એફ.આઈ.આર. ની વિગતો અને પંચનામાની કાર્યવાહી દરમિયાન નોંધાયેલા નિવેદનનો સાર અહેવાલમાં પ્રતિબિંબિત થાય છે. આ વિગતોનો અભાવ એ હકીકત દર્શાવે છે કે ફરિયાદ પક્ષની કહાની હજી પ્રારંભિક અવસ્થામાં હતી અને તેને કોઈ આકાર આપવામાં આવ્યો ન હતો, તેમજ એફ.આઈ.આર.

પાછળથી યોગ્ય વિચારવિમર્શ અને પરામર્શ બાદ નોંધાઈ અને પછી તેને તાત્કાલિક નોંધાયેલી એફ.આઈ.આર. નો રંગ આપવા માટે પૂર્વતારીખિત કરવામાં આવી. અમારી મત મુજબ, ઉપર દર્શાવેલ ખામીઓના કારણે એફ.આઈ.આર. એ તેનું મૂલ્ય અને પ્રામાણિકતા ગુમાવી દીધી છે અને અમને એવું જણાય છે કે તેને પૂર્વતારીખિત કરવામાં આવી હતી અને સ્થળ પર પી.ડબલ્યુ. ૮ દ્વારા પંચનામાની કાર્યવાહી પૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી તે નોંધાઈ જ નહોતી.”

આ અદાલતના ઉક્ત નિર્ણયનું અનુસરણ આ અદાલતની ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠ દ્વારા થાનેદાર સિંહ વિ. સ્ટેટ ઓફ એમ.પી., ૨૦૦૨ ૧ એસ.સી.સી. ૪૮૭ માં કરવામાં આવ્યું હતું અને તેમજ રાજીવાન અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ કેરળ, ૨૦૦૩ ૩ એસ.સી.સી. ૩૫૫ તથા બિજય સિંહ અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ બિહાર, ૨૦૦૨ ૯ એસ.સી.સી. ૧૪૭ માં પણ કરવામાં આવ્યું હતું.

તેમ છતાં, અમે એ હકીકત પ્રત્યે અજાણ નથી કે મહારાજ સિંહ (ઉપરોક્ત)ને રાજેશ @ રાજુ ચંદુલાલ ગાંધી અને અન્ય વિ./ રાજ્ય ગુજરાત, ૨૦૦૨ ૪ એસ.સી.સી. ૪૨૬ માં ભિન્ન ગણાવવામાં આવ્યો છે, એમ જણાવતાં:

"મેહરાજ સિંહ (એલ/એનકે.) વિ./સં. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્યના ચુકાદા પર આધાર રાખીને, અપીલકર્તાઓ તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલે રજૂ કર્યું છે કે ફોજદારી કેસમાં પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નીચલી અદાલતમાં રજૂ થયેલા પુરાવાની મૂળવણી માટે અગત્યનો અને મૂલ્યવાન પુરાવાનો ભાગ છે. પ્રથમ માહિતી અહેવાલ તાત્કાલિક નોંધાવવાનો આગ્રહ રાખવાનો હેતુ એવો છે કે ગુનો કયા સંજોગોમાં કરવામાં આવ્યો હતો તેની માહિતી પ્રાપ્ત થાય, જેમાં વાસ્તવિક આરોપીઓના નામો અને તેમની દ્વારા ભજવાયેલ ભૂમિકા, ઉપયોગમાં લેવાયેલ હુમલાનું હથિયાર તેમજ સાક્ષીઓના નામોનો પણ સમાવેશ થાય છે. બાહ્ય ચકાસણીઓમાંની એક એવી છે, જેને અદાલતો સામાન્ય રીતે ધ્યાનમાં લે છે, તે એ છે કે પ્રથમ માહિતી અહેવાલની નકલ મૃતદેહ સાથે મોકલવામાં આવી હતી કે નહીં અને તેનો ઉદ્દેશ ઇન્કવેસ્ટ અહેવાલમાં કરવામાં આવ્યો હતો કે નહીં. ઇન્કવેસ્ટ અહેવાલમાં વિંગતોનો અભાવ એ વાતનો સંકેત હોઈ શકે છે કે ફરિયાદ પક્ષની કથા હજી પ્રારંભિક અવસ્થામાં હતી અને તેને હજી કોઈ સ્વરૂપ અપાયું ન હતું, અને પ્રથમ માહિતી અહેવાલ બાદમાં યોગ્ય વિચારવિમર્શ અને પરામર્શ પછી નોંધાયો હતો તથા પછી તેને તાત્કાલિક નોંધાયેલા પ્રથમ માહિતી અહેવાલનો દેખાવ આપવા માટે પૂર્વસમયિત કરવામાં આવ્યો હતો. અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલે મેહરાજ સિંહના કેસ પર રાખેલો આધાર હાલના કેસમાં તેને કોઈ

મદદરૂપ થતો નથી, કારણ કે જરૂરી તમામ વિગતો પંચનામા આંક પી-૩૨માં દર્શાવવામાં આવી છે. આંક પી-૩૭માં પ્રથમ માહિતી અહેવાલનો નંબર અને ફરિયાદીના નામનો માત્ર ઉલ્લેખ ન હોવા માત્રથી, નીચલી અદાલત, વડી અદાલત અને અમારા દ્વારા ઉપર નોંધાયેલા કેસના વિશિષ્ટ તથ્યો અને પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેતાં, પ્રથમ માહિતી અહેવાલ પૂર્વસમયિત હતો એવો નિષ્કર્ષ કરવા માટે અમે પ્રેરાયેલા નથી.”

ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્યએ પોલીસ અધિનિયમ અનુસાર એવા નિયમો બનાવ્યા હતા, જેઓ કાયદેસર સ્વરૂપ ધરાવે છે. નિયમન ૯૭ એ જોગવાઈ કરે છે કે સંજોગ ગુનો થયાની માહિતી પોલીસ સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીને આપવામાં આવે ત્યારે તે કેવી રીતે અને કયા સ્વરૂપમાં નોંધવાની રહે. આવી પ્રથમ માહિતી અહેવાલ, જેને ચિક (ચેક) અહેવાલ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે, તે નિર્ધારિત નમૂનામાં ત્રણ નકલમાં તૈયાર થવો જોઈએ અને 'પ્રારંભિક તપાસ દ્વારા સાચા તથ્યો નિશ્ચિત કરવામાં આવવા જોઈએ'. જો લેખિત અહેવાલ પ્રાપ્ત થાય, તો તેની ચથાર્થ નકલ તૈયાર કરવી જોઈએ અને સ્ટેશનના પ્રભારી અધિકારીએ દરેક પાને હસ્તાક્ષર કરવા તથા તેના પર પોલીસ સ્ટેશનની મુદ્રા મૂકવાની રહે. તેની નકલી નકલ લેખિત અહેવાલ લાવનાર વ્યક્તિને આપવાની રહે અને તેનું મૂળ પોલીસ અધિક્ષકને મોકલવાનું ફરજિયાત છે. નિયમન ૧૦૮ કેસ ડાયરી જાળવવાની આવશ્યકતા પર ભાર મૂકે છે અને કહે છે કે તપાસ શરૂ કરતી વખતે તપાસ અધિકારીએ સમય અને

સ્થળની નોંધ ડાયરીમાં કરવી જોઈએ; તેમજ તેણે આક્ષેપિત ગુનાના સ્થળનું નિરીક્ષણ કરવું જોઈએ અને ફરિયાદી તથા પરિસ્થિતિઓ પર પ્રકાશ પાડી શકે તેવી અન્ય કોઈ વ્યક્તિની પૂછપરછ કરવી જોઈએ. નિયમન ૨૦૯ એ જોગવાઈ કરે છે કે કેસ ડાયરીમાં ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૭૨ મુજબ આવશ્યક વિગતો પૂરતી વિગત સાથે હોવી જોઈએ, જેથી પર્યવેક્ષક અધિકારી તથ્યોની મૂળવણી કરી શકે.

ફરિયાદ પક્ષના ઉપરોક્ત વર્તન અને નોંધપાત્ર દાખલ સામગ્રીને ધ્યાનમાં રાખીને, વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે બચાવ પક્ષનું વર્ણન સંભવિત છે. વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે નોંધ્યું હતું કે વીર સિંહનું નિવેદન તપાસ અધિકારીએ નોંધ્યું નહોતું. વડી અદાલતે એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે વીર સિંહ એફ.આઈ.આર.નો પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષી નહોતો. વડી અદાલતે નોંધ સંબંધિત ભૂલ કરી હતી, કારણ કે એફ.આઈ.આર.માં સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું છે કે વીર સિંહ ફરિયાદી પી.ડબલ્યુ. ૧-રાજવીર સિંહ સાથે એફ.આઈ.આર. નોંધાવવા ગયો હતો અને તે પોલીસ સ્ટેશનમાં હાજર હતો. એફ.આઈ.આર.માં સ્પષ્ટપણે આ મુજબ જણાવાયું હતું:

"હંગામો સાંભળતાં મારા કાકા વીર સિંહ તથા અમારા ગામના કાલુનો પુત્ર ચેત્રામ, છોટ્ટેનો પુત્ર શિવ સિંહ અને ભગ્ગનનો પુત્ર સાવન પોતાની મશાલો ઝળકાવતા ત્યાં પહોંચ્યા હતા."

વડી અદાલતનો એવો મત હતો કે પુરાવાથી એવું દર્શાય છે કે કેસની તપાસ પી.ડબલ્યુ.૭-એસ.પી.એસ. તોમરને સોંપવામાં આવી હતી, પરંતુ તેઓ પોલીસ સ્ટેશનમાં હાજર નહોતા. ઉક્ત નિષ્કર્ષ યોગ્ય હોઈ શકે, પરંતુ નોંધમાં એ પણ લાવવામાં આવ્યું છે કે આર.એ. સિંહ હાજર હતા. તેમણે તરત જ તપાસ હાથ ધરી ન હતી તે માટે કોઈ કારણ દર્શાવવામાં આવ્યું નથી. ફરિયાદ પક્ષનો એવો મામલો નથી કે એસ.પી.એસ. તોમર પોલીસ સ્ટેશનના ઈન-ચાર્જ અધિકારી હતા. શ્રી આર.એ. સિંહ પી.ડબલ્યુ.૧નું નિવેદન તેમજ ઉક્ત વીર સિંહનું નિવેદન નોંધાવી શકતા હતા. પી.ડબલ્યુ.૭ના જણાવ્યા મુજબ, તેમણે ૧૩.૪.૧૯૯૨ના રોજ સૂર્યોદય પછી પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓના નિવેદનો નોંધ્યા હતા. જો એવું હોય, તો તેઓ પોલીસ સ્ટેશન પર પાછા ફર્યા પછી સામાન્ય ડાયરીમાં ઉક્ત હકીકતનો ઉલ્લેખ કરવો જોઈએ હતો. સ્વીકાર્ય રીતે તેમણે એવું કર્યું નહોતું, જોકે પોલીસ અધિનિયમ, ૧૮૬૧ની કલમ ૪૪ મુજબ એવું કરવું આવશ્યક હતું, જેનું પાઠન નીચે મુજબ છે:

"૪૪.પોલીસ અધિકારીઓ દ્વારા ડાયરી રાખવી.- દરેક પોલીસ સ્ટેશનના ઈન-ચાર્જ અધિકારીનું કર્તવ્ય રહેશે કે તે રાજ્ય સરકાર દ્વારા સમયાંતરે નિર્ધારિત કરવામાં આવે તેવા સ્વરૂપમાં એક સામાન્ય ડાયરી રાખે અને તેમાં કરવામાં આવેલી તમામ ફરિયાદો તથા રજૂ કરાયેલા આરોપો, અટકાયત કરાયેલ તમામ વ્યક્તિઓના નામ,

ફરિયાદીઓના નામ, તેમના વિરુદ્ધ લગાવવામાં આવેલા ગુનાઓ, તેમની કબજામાંથી અથવા અન્ય રીતે જપ્ત કરવામાં આવેલા હથિયારો અથવા માલમિલ્કત, તેમજ જેમની પૂછપરછ કરવામાં આવી હોય તેવા સાક્ષીઓના નામ નોંધે.

જિલ્લાનો મેજિસ્ટ્રેટ આવી ડાયરી મંગાવી તેની તપાસ કરવા માટે સ્વતંત્ર રહેશે.”

વધુમાં, સાવન સિંહનું નિવેદન પણ કલમ ૧૬૧ હેઠળ નોંધવામાં આવ્યું નહોતું. પી.ડબલ્યુ.૧, જે પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષી છે, તેણે જણાવ્યું કે તેનો પુરાવો લગભગ સવારે ૭.૩૦ વાગ્યે લેવાયો હતો અને તે પછી જ તપાસ પંચનામું કરવામાં આવ્યું હતું. જોકે, તપાસ પંચનામું તેની હાજરીમાં કરવામાં આવ્યું હતું, તેમ છતાં 'પંચાયતનામા' પર તેના હસ્તાક્ષર લેવામાં આવ્યા નહોતાં. પી.ડબલ્યુ.૨-ચેત રામે જણાવ્યું કે ઇન્સ્પેક્ટરે હત્યા અંગે તેની કોઈ પૂછપરછ જ કરી નહોતી અને મૃતદેહોને સીલ કર્યા પછી તે ઇન્સ્પેક્ટરને મળ્યો નહોતો. પી.ડબલ્યુ.૭ તરીકે તપાસવામાં આવેલા તપાસ અધિકારીએ તેના આ નિવેદનનો વિરોધાભાસ ઉભો કર્યો નહોતો.

અમને ખબર નથી કે ફોજદારી પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ ૧૬૧ મુજબ નોંધાયેલ પી.ડબલ્યુ. ૨ ના નિવેદનની નકલ આરોપીને સોંપવામાં આવી હતી કે નહીં. તે પણ નોંધપોથી પર ઉપલબ્ધ નથી.

વડી અદાલતે એવું મત પ્રગટ કર્યું કે તપાસ અધિકારીએ સાક્ષીઓના નિવેદનો બીજા દિવસે લીધા હોઈ શકે, જ્યારે તેણે આરોપીના ઘરે દરોડો પાડ્યો હતો. નિર્વિવાદ રીતે, એફ.આઈ.આર.ની નકલ ઘટના સ્થળે માત્ર ૧૩.૪.૧૯૯૨ ની સવારે જ પહોંચી હતી. તેની પાસે એફ.આઈ.આર.ની નકલ નહોતી. એફ.આઈ.આર.ની નકલ વિના, તે દરોડા પાડી શક્યો હોય તે આશ્ચર્યજનક છે.

પી.ડબ્લ્યુ.૧ નું પરીક્ષણ ૧૩.૪.૧૯૯૨ના રોજ વહેલી સવારે જ વાગ્યે કરવામાં આવ્યું હોવાનું જણાવાયું હતું. જોકે, તેણે જણાવ્યું હતું કે તેનું પરીક્ષણ અંદાજે ૧/૧.૩૦ વાગ્યે કરવામાં આવ્યું હતું.

જો, ડૉક્ટર મુજબ, કોઈ એક્સ-રે લેવો જરૂરી હતો, તો તે તાત્કાલિક લેવો જોઈએ હતો. આ માન્ય ધરીએ કે વડી અદાલત પોતાના આ અવલોકનોમાં સાચી છે કે તે પોતાના માતા-પિતાના મૃત્યુ સંબંધિત તપાસના કામમાં વ્યસ્ત રહ્યો હશે, તો પણ સ્વીકાર્ય રીતે તે ૧૩મી એપ્રિલે શહેરમાં હાજર હતો. પોસ્ટમોર્ટમ તપાસ તો માત્ર ૧૪.૪.૧૯૯૨ના રોજ જ કરવામાં આવી હતી. ૧૩.૪.૧૯૯૨ના રોજ તેને એક્સ-રે માટે કેમ લઈ જવાયો નહોતો તે બાબતે કોઈ કારણ નહોતું. આ પણ માન્ય ધરીએ કે ૧૮.૪.૧૯૯૨ના રોજ એક્સ-રે લેવો માટે યોગ્ય કારણ હતું, તો નોંધપાત્ર બાબત એ છે કે એક્સ-રે પ્લેટ અદાલતમાં રજૂ કરવામાં આવી નહોતી. અનુપૂરક ઇજાનો

અહેવાલ પી.ડબ્લ્યુ.૬ દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો, પરંતુ ઉક્ત અહેવાલ પુરાવામાં ગ્રાહ્ય નથી, કારણ કે જે મૂળ દસ્તાવેજના આધારે તેણે પોતાનો અહેવાલ તૈયાર કર્યો હતો, તે ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવ્યો નહોતો. અહેવાલની ચોકસાઈ કે અન્યથા અંગે તેની અસરકારક પૂછપરછ ત્યારે જ થઈ શકી હોત, જો એક્સ-રે પ્લેટ નોંધમાં મુકવામાં આવી હોત. નીચલી અદાલતના મત મુજબ, એફ.આઈ.આર.નો નંબર દર્શાવવામાં આવ્યો હતો, છતાં, જેમ કે અમે ઉપર નોંધ્યું છે, અન્ય વિગતોનો અભાવ હતો. તપાસ અધિકારીએ પણ એ બાબત સમજાવી નહોતી કે તેણે ૧૨.૦૪.૧૯૯૨ના રોજ સવારે ૮ વાગ્યા કે ૯ વાગ્યા સુધી તપાસ શરૂ કરવામાં શા માટે રાહ જોઈ.

વડી અદાલતના અભિપ્રાય અનુસાર:

"એવું ખૂબ શક્ય છે કે તેણે શૌચ માટે જવું, સ્નાન કરવું અને થોડો નાસ્તો કરવો જેવી જીવનની દૈનિક ક્રિયાઓ પૂર્ણ કર્યા પછી પંચનામું શરૂ કરવાનો વિચાર કર્યો હોય. મૃતદેહને સ્પર્શ કર્યા પછી ઘણા લોકો સ્નાન કર્યા વિના કંઈ ખાતા નથી. એવું ખૂબ શક્ય છે કે પી.ડબ્લ્યુ.૭ એ નાસ્તો વગેરે લીધા પછી પંચનામું શરૂ કરવાનો વિચાર કર્યો હોય."

પી.ડબ્લ્યુ.૭ દ્વારા એવો કોઈ ખુલાસો આપવામાં આવ્યો નથી. વડી અદાલતનું અભિપ્રાય માત્ર અનુમાન અને કલ્પનાઓ પર આધારિત છે. આ તબક્કે,

અમે રેકૉર્ડ પર લાવવામાં આવેલા તબીબી પુરાવાઓનો પણ નોંધ લઈએ. પી.ડબ્લ્યુ.૯-ડૉ. મદન મોહનએ મરણોત્તર પરીક્ષણ કર્યું હતું. તેમણે ૧૪.૪.૧૯૯૨ના રોજ રામ ગોપાલ તથા છતરવતી બન્નેના મરણોત્તર પરીક્ષણો કર્યા હતા. તેમના જણાવ્યા મુજબ, પરીક્ષણથી ૧-૧/૨ દિવસ પહેલાં મૃત્યુ થયું હતું, જે મુજબ સમય ૧૨.૪.૧૯૯૨ના રોજ લગભગ રાત્રે ૧૦ વાગ્યાનો થાય છે. રામ ગોપાલના શરીર પર મળેલી મૃત્યુપૂર્વ ઇજાઓનો ઉલ્લેખ અગાઉથી કરવામાં આવ્યો છે. તેમણે પોતાના પુરાવામાં કહ્યું હતું:

"રામ ગોપાલને થયેલી ઇજા ક્રમાંક ૧ ની દિશા નીચેથી ઉપર તરફથી હતી. ઇજા ક્રમાંક ૧ એવી સ્થિતિમાં સંભવ છે કે જો કોઈ વ્યક્તિ પડી હોય અને શરીરની દિશા સાથે તેની બેરલ સમાનાન્તર રાખીને, માથાની બાજુથી પગ તરફ ઉપરથી, અંતર રાખીને ગોળી ચલાવવામાં આવે. પરંતુ એવી સ્થિતિમાં એક જ ફાયરથી ઇજા ક્રમાંક ૨ અને ૩ સંભવ નથી. રામ ગોપાલને ત્રણેય ઇજાઓ ત્રણ જુદા જુદા ફાયરમાંથી થઈ હોય તેવી ક્ષીણ સંભાવના છે."

રામ ગોપાલને થયેલી ઇજાની દિશા અને વિખેરાવ ફરિયાદ પક્ષના કેસ સાથે સુસંગત નહોતાં, જે બાબત, શીખેલ નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશના મત મુજબ, ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષીઓની હાજરી અંગે શંકા ઊભી કરે છે. તેમ છતાં, વડી અદાલતે

એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો કે છરરાં નાનાં કદનાં હતાં અને સહેલાઈથી દિશાભ્રષ્ટ થઈ શકતાં હતાં અને એવી શક્યતા છે કે જોરથી અથડાયા પછી છરરાં પોતાની દિશા બદલી શકે. ઉપરોક્ત અભિપ્રાય વડી અદાલતે એ આધાર પર વ્યક્ત કર્યો કે અધિકૃત ગ્રંથોમાં દર્શાવાયેલ છરરાંનો વિખેરાવ નિયમિત કારખાનામાં બનેલા કારતૂસો સંબંધિત હતો. વડી અદાલત એ ધ્યાનમાં લેવામાં નિષ્ફળ ગઈ કે અપીલકર્તા ક્રમાંક ૧ પાસે પરવાનાધારિત ડબલ બેરલ ગન હોવાનો આક્ષેપ હતો અને તેથી ઇજાઓની દિશા અને વિખેરાવ સંબંધિત અધિકૃત ગ્રંથો પર ભરોસો રાખી શકાય તેમ હતું. આ સંદર્ભમાં, વડી અદાલતે નીચે મુજબ અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો:

"અધિકૃત ગ્રંથોમાં જેમ છરરાંના પ્રસરણનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, તે નિયમિત કારખાનામાં બનેલા કારતૂસોની બાબતમાં છે. બુધ સિંહ સિવાયના બાકીના પાંચ આરોપીઓ દેશી બનાવટની પિસ્તોલો અને દેશી બનાવટની બંદૂકો ધારણ કરતા હતા. સ્થાનિક રીતે બનાવેલા અથવા હાથથી ભરેલા કારતૂસનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હોવાની પૂરતી સંભાવના છે, જેમાં છરરાંના પ્રસરણની સ્થિતિ સંપૂર્ણપણે ભિન્ન હોઈ શકે છે."

અમને એવું દર્શાવવામાં આવ્યું નથી કે હાડકાને કોઈ ઇજા થઈ હતી. પી.ડબલ્યુ.૧ મુજબ માત્ર બુધ સિંહ જ તેની ડબલ બેરલ લાઈસન્સવાળી બંદૂકથી

ગોળી ચલાવવા માટે જવાબદાર હતો. વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે, તેમજ અમે પણ, રામ ગોપાલને થયેલી મૃત્યુપૂર્વ ઇજાઓ નોંધેલી હતી. વડી અદાલતનો અભિપ્રાય વૈધકીય પુરાવાથી સમર્થન પામતો નથી.

ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષીઓ, એટલે કે, પી.ડબ્લ્યુ. ૧, ૨ અને ૩ એ વધુમાં જણાવ્યું હતું કે અપીલકર્તાઓ અને મૃતક ઉભા હતા. તેમના મુજબ, માત્ર અપીલકર્તા ક્રમાંક ૧ એ એક ગોળી ચલાવી હતી. પરંતુ, વૈધકીય પુરાવાથી એવું પ્રગટ થાય છે કે ઇજાની દિશા ઉપરથી નીચે તરફ હતી, જે ફરિયાદ પક્ષના સાક્ષીઓના આ નિવેદનને ખોટું ઠરાવે છે કે બંને ઉભી સ્થિતિમાં હતા અને હકીકતમાં એકબીજા સાથે ઝઘડી રહ્યા હતા. ડોક્ટરનો અભિપ્રાય એ છે કે ગોળી ચલાવતી વખતે રામ ગોપાલ પડેલી સ્થિતિમાં હોવો જોઈએ અને ગોળીબારી અંતરેથી કરવામાં આવી હોવી જોઈએ, જેનો અર્થ વધુ ઊંચા સ્તરથી ગોળીબારી કરવામાં આવી હોવાનું થાય છે. રામ ગોપાલને થયેલી ઇજાઓના સ્વરૂપને ધ્યાનમાં લેતા, આવી ગોળીબારી ૪૦ થી ૪૫ ફૂટના અંતરેથી શક્ય હતી અને નજીકના અંતરેથી નહીં. તેમને કોઈ દાઝવાના, રક્તસ્ત્રાવના અને ટેટૂઈંગના નિશાન મળ્યા નહોતાં. વધુમાં, ઇજાનો કિનારો અંદરની તરફ વળેલો જોવા મળ્યો હતો. ગોળીની અનુરૂપ નિર્ગમ ઇજા મળી આવી નહોતી. ડાબી જાંઘ અને જમણી જાંઘ પર મળી આવેલી ઇજાઓ સુધી પણ, તે પણ સ્વભાવથી અંદરની તરફ વળેલી હતી. તેથી, આ બાબતમાં વિદ્વાન નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે આપેલા કારણોને તર્કવિરુદ્ધ કહી શકાય નહીં.

પી.ડબલ્યુ.જ-ડૉ. એસ.કે. વર્માએ પણ પી.ડબલ્યુ.૧ ના શરીરે માત્ર એક ચીરાયેલી ઈજા જ નોંધેલી હતી. તેમણે કોઈ પેલેટ જોયો નહોતો. તેમને કોઈ પ્રવેશ ઈજા મળી નહોતી. જો તેમણે એવી કોઈ નોંધેલી હોત, તો તેઓએ તેનો ઉલ્લેખ કર્યો હોત. ડૉક્ટરના જણાવ્યા મુજબ ઈજા તીક્ષ્ણ ગોળાકાર વસ્તુથી થયેલી હતી, જે બચાવ પક્ષના જણાવ્યા મુજબ પોતે કરેલી હોઈ શકતી હતી. આ નોંધવું પણ કેટલાક અંશે મહત્વપૂર્ણ છે કે ચુકિતસંગત કારણોસર માનનીય નીચલી અદાલતના ન્યાયાધીશે તેમજ વડી અદાલતે પણ બેલિસ્ટિક અહેવાલ પર કોઈ આધાર મૂક્યો નહોતો: પ્રથમ, પેલેટ મળ્યાનું સ્થળ નકશામાં દર્શાવવામાં આવ્યું નહોતું; બીજું, જેમાં બંદૂક અને ખાલી કારતૂસનું ખોખું પેક કરવામાં આવ્યું હતું તે કવરમાં સાક્ષીઓના હસ્તાક્ષર નહોતા; અને ત્રીજું, આંકો બેલિસ્ટિક નિષ્ણાતને એક મહિના કરતાં વધુ સમય પછી, એટલે કે ૧૫.૫.૧૯૯૨ ના રોજ મોકલવામાં આવ્યા હતા.

પી. ડબલ્યુ. ૧ એ પોતાના પુરાવામાં જણાવ્યું હતું કે તેના બંને માતા-પિતાથી અલગ, તેને પોતાને ઊભેલી સ્થિતિમાં ગોળી વાગ્યાની ઈજાઓ પહોંચી હતી અને આરોપીઓ પણ ઊભેલા હતા. તેના મુજબ, તેના પિતા રામ ગોપાલને ગોળી વાગ્યા પછી તેઓ દક્ષિણ દિશામાં દોડ્યા હતા, જ્યારે તેની માતા ઉત્તર-પશ્ચિમ દિશામાં દોડી હતી. તે પોતે પણ દક્ષિણ તરફ દોડ્યો હતો. જો તબીબી પુરાવા પર વિશ્વાસ મૂકવાનો હોય, તો રામ ગોપાલને થયેલી મરણપૂર્વ ઈજાઓના

સ્વરૂપને ધ્યાનમાં લેતા, તેમના માટે ઊભા થવું અને ત્યારબાદ કંઈક અંતર સુધી દોડવું સર્વથા શક્ય ન હતું. વડી અદાલતે ટેઈલર દ્વારા રચિત પ્રિન્સિપલ્સ એન્ડ પ્રેક્ટિસ ઓફ મેડિકલ જ્યુરિસપ્રુડન્સ (૧૯૮૪ આવૃત્તિ) તથા મોદીનું મેડિકલ જ્યુરિસપ્રુડન્સ એન્ડ ટોક્સિકોલોજી (૧૯૬૭ આવૃત્તિ) નો ઉલ્લેખ એ દર્શાવવાના હેતુસર કર્યો હતો કે આવા અનેક કિસ્સાઓ જોવા મળ્યા છે જેમાં હૃદયમાં ગોળી વાગ્યાની ઈજા થયા પછી પણ વ્યક્તિઓ કંઈક અંતર સુધી ચાલતાં જોવા મળ્યા હતા અથવા કંઈક અંતર સુધી દોડી પણ શક્યા હતા. રાજ્ય તરફથી હાજર થયેલા વિદ્વાન વકીલ અમારી સમક્ષ એ દર્શાવવામાં સમર્થ રહ્યા ન હતા કે રામ ગોપાલને થયેલી ઈજાઓના સ્વરૂપને ધ્યાનમાં લેતા, તેમના માટે પથારી સ્થિતિમાંથી ઊભા થવું અને ત્યારબાદ થોડાં ગજ સુધી દોડવું શક્ય હતું.

નીચલી અદાલતના વિદ્વાન ન્યાયાધીશે પ્રતિકૂળ અનુમાન દોર્યું હતું કારણ કે ઘટનાસ્થળે ફાવડું વગેરે જેવા કોઈ કૃષિ સાધનો મળ્યા નહોતાં. જોકે, વડી અદાલતે એ નિષ્કર્ષોને પલટાવીને જણાવ્યું હતું કે મૃતકો અને તેમનો પુત્ર પોતાનું ખેતર સિંચાઈ કરતા હતા. જો કે, પી.ડબલ્યુ.૧ એ પોતાના પુરાવામાં સ્પષ્ટપણે આ રીતે જણાવ્યું હતું:

"હું એન્જિનથી દૂર હતો. મેં ટોર્યનો પ્રકાશ કર્યો હતો, કારણ કે અન્ય લોકો પણ, જેઓ પાસે ટોર્ય હતી, એન્જિનથી દૂર હતા. આરોપી

આવ્યો ત્યારે હું એન્જિનથી આશરે ૧૦ પગલાંના અંતરે કામ કરતો હતો. મારી માતા અને પિતા મારા નજીક કામ કરતા હતા. હું એન્જિનથી દક્ષિણ તરફ હતો. હું ખેતરમાં ક્યારી બનાવી રહ્યો હતો. પિતા ક્યારી બનાવી રહ્યા હતા. માતા બેઠી હતી. અમે બન્ને પાવડાની મદદથી ક્યારી બનાવી રહ્યા હતા. અમે પાવડો ખેતરમાં જ મૂકી દીધો હતો. જ્યારે ઇન્સ્પેક્ટર સ્થળ પર આવ્યા ત્યારે ત્યાં કોઈ પાવડો નહોતો. અમે જ્યાં કામ કરતા હતા તે સ્થળ મેં ઇન્સ્પેક્ટરને બતાવ્યું હતું. જો તેમણે નકશામાં તે દર્શાવ્યું ન હોય, તો તેનું કારણ હું જણાવી શકું નહીં. પાવડા કોણ લઈ ગયું હતું તે હું કહી શકું નહીં.”

તેઓ જ્યાં કામ કરતા હતા તે સ્થળ નકશામાં દર્શાવવામાં આવ્યું નહોતું, તે સિવાય પણ, ક્યારીઓ તૈયાર કરવા માટે કૃષિ સાધનો જરૂરી નહોતા એવો નિષ્કર્ષ કાઢવામાં વડી અદાલત પણ યોગ્ય નહોતી.

નિર્વિવાદ રીતે મૃતદેહોને પોસ્ટમોર્ટમ પરીક્ષણ માટે લઈ જનાર પી.ડબલ્યુ.પ જ હતો. વડી અદાલતે નોંધ્યું કે પી.ડબલ્યુ.પ, કોન્સ્ટેબલ ચંદ્ર સેનએ પરસ્પર વિરુદ્ધ નિવેદનો આપ્યા હતા. તેણે સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું હતું કે તે ઇન્સ્પેક્ટર સાથે લગભગ ૯ વાગ્યે ઘટનાસ્થળે આવ્યો હતો. ત્યારે સવારે ૬-૬.૩૦ વાગ્યે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ તપાસ અધિકારીના હાથે કેવી રીતે પહોંચ્યો, તે એક રહસ્ય છે.

વડી અદાલતે નીચે મુજબ અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો:

"એ ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય છે કે મુખ્ય પરીક્ષણમાં આ સાક્ષીએ ફક્ત એટલું જ જણાવ્યું છે કે તેણે મૃતદેહોને તેમના પોસ્ટમોર્ટમ પરીક્ષણ માટે હેડ ક્વાર્ટર સુધી લઈ ગયા હતા. તેની જિરહમાં ત્રણ અલગ અલગ સ્થળોએ (ફક્ત ૪ અને ૮) તેણે જણાવ્યું છે કે મામલો બહુ જૂનો થઈ ગયો હતો અને તેને હકીકતો યાદ નથી. તે ઘટનાનો પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષી નથી અને તેણે નોંધપોથીમાંથી પોતાની યાદશક્તિ તાજી કરીને નિવેદન પણ આપ્યું નથી. પોલીસ સ્ટેશનમાં ફરજ બજાવતા કોન્સ્ટેબલ તરીકે તેણે અનેક પ્રસંગોએ સબ ઇન્સ્પેક્ટર અથવા પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર સાથે ગુનાના બનાવસ્થળે ગયેલો હોઈ શકે છે અને પોસ્ટમોર્ટમ પરીક્ષણ માટે મૃતદેહોને હેડ ક્વાર્ટર સુધી લઈ ગયેલો પણ હોઈ શકે છે. ગૂંચવણ ઊભી થવાના કારણે અથવા અન્ય કોઈ કેસની હકીકતો સાથે ભળતરના કારણે તેણે સવારે ૯ વાગ્યે સ્થળ પર પહોંચ્યો હતો એવું જણાવ્યું હોય તે સંપૂર્ણ સંભવિત છે. જો આ સ્વીકારવામાં આવે, તો તેનો અર્થ એવો થાય કે ત્રણેય પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓ અને પી.ડબલ્યુ.૭. એસ.પી.એસ. તોમરે ખોટાં નિવેદનો આપ્યાં હતાં કે પાછળોકત વ્યક્તિ રાત્રે અંદાજે ૧.૩૦ વાગ્યે સ્થળ પર પહોંચ્યો હતો. તેની સંપૂર્ણ જિરહ વાંચવામાં આવે તો સ્પષ્ટ થાય છે કે તપાસ અધિકારીના પહોંચવા અંગેની હકીકત કે મૃતદેહો વચ્ચેનું અંતર

અને તેઓ જ્યાં પડેલા હતા તે સ્થળ વિશેની હકીકત તેને યાદ નહોતી
અને તેથી તે બાબતને વિશેષ મહત્વ આપી શકાય તેમ નથી.”

નોંધ પરનું પુરાવું એવા પ્રકારના અનુમાન સુધી પહોંચાડતું નથી. જો પી.ડબ્લ્યુ.૫ પર વિશ્વાસ મૂકવાનો હોય, તો તે સ્પષ્ટપણે એવું સૂચવે છે કે ત્રણ પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓ તેમજ પી.ડબ્લ્યુ.૭ એ ખોટી સાક્ષી આપી હતી. જો પી.ડબ્લ્યુ.૫ એ કોઈ ગૂંચવણભર્યું નિવેદન આપ્યું હોય, તો તેની તપાસ કરવી ફરિયાદ પક્ષની ફરજ હતી. તેના જણાવ્યા અનુસાર, મૃતદેહોને હેડ ક્વાર્ટર મોકલવામાં આવ્યા ત્યાં સુધી તે આખો દિવસ ઘટના સ્થળે હાજર હતો.

નીચલી અદાલતે પી.ડબ્લ્યુ.૨ અને પી.ડબ્લ્યુ.૩ના પુરાવા પર વિશ્વાસ મૂક્યો નહોતો. પરંતુ પી.ડબ્લ્યુ.૩એ ઘટનાસ્થળ બાબતે, જ્યાં ચતર્વતીને ઇજાઓ પહોંચી હતી, પોતાનું નિવેદન બદલી નાખ્યું હતું. રામ ગોપાલના મૃતદેહ પર મળેલી મૃત્યુપૂર્વ ઇજાઓએ પી.ડબ્લ્યુ.૧, ૨ અને ૩ના નિવેદનોને સ્પષ્ટ રીતે ખોટા ઠેરવ્યા હતા. તેમ છતાં, વડી અદાલતે માન્યું કે પી.ડબ્લ્યુ.૧ અને ૨ ફરિયાદી સાથે સંબંધિત નહોતા. પી.ડબ્લ્યુ.૨એ પોતાની જિરહમાં આપેલું નીચેનું નિવેદન દર્શાવે છે કે તેઓ ફરિયાદી સાથે સંબંધિત હતા:

"મારા પિતાનું નામ કદ્દુ હતું. મારા દાદા ગુલજારી કેટલા ભાઈઓ હતા તેની મને જાણ નથી. મારા દાદા પાંચ ભાઈઓ હતા કે નહીં તેની મને જાણ નથી. બિહારી, ગંગુ, ભોલા, સાંધુ મારા દાદાના ભાઈઓ હતા કે નહીં તેની મને જાણ નથી. રામ ગોપાલ અને વીર સિંહ હીરાના પુત્રો છે. હીરાના પિતાનું નામ નન્નુ હતું. નન્નુના પિતાનું નામ બિહારી હતું. શિવસિંહ છોટ્ટેનો પુત્ર હતો. છોટ્ટે બિહારીનો પુત્ર હતો કે નહીં તેની મને જાણ નથી. નન્નુ અને છોટ્ટે ભાઈઓ છે કે નહીં તેની મને જાણ નથી. મેં જાણપૂર્વક આ વાત છુપાવી છે કે હું રામ ગોપાલ, વીર સિંહ અને શિવ સિંહનો સગો છું, એવો સૂચન ખોટો છે.

પ્રેમ અને જગન અલગ છે. તેમના ખેતરો અને રસોડાં અલગ છે."

પી.ડબલ્યુ.૩ એ પણ નીચે મુજબ જણાવ્યું:

"મારા પિતા બે ભાઈઓ હતા. મારા પિતાના ભાઈનું નામ ઠાકુરા હતું. મને મારા દાદાનું નામ ખબર નથી. એવું સૂચવવું ખોટું છે કે નન્નુ પણ મારા પિતાનો ભાઈ હતો. મારા દાદાનું નામ બિહારી હતું કે કેમ તે મને ખબર નથી. હીરા નન્નુનો પુત્ર છે. નન્નુના પિતાનું નામ બિહારી નથી. ચેતરામ સાથે મારો કોઈ સંબંધ નથી. ચેતરામ આ કેસમાં સાક્ષી છે. તેનો મારી સાથે કોઈ સંબંધ નથી. હું વીર સિંહનો કાકા નથી."

પુનરુક્તિ થશે તેમ છતાં આ કહેવું જરૂરી છે કે પી.ડબલ્યુ.૨ ના કહેવા મુજબ, તેમની નિવેદનો ફોજદારી કાર્યવાહી સંહિતાની ધારા ૧૬૧ હેઠળ પી.ડબલ્યુ.૭ દ્વારા લેવામાં આવ્યા નહોતા. પી.ડબલ્યુ.૭ એ પોતાના પુરાવામાં શું જણાવ્યું હતું તે નોંધવું રસપ્રદ છે:

“.....મૃતક ચતારવતીનો મૃતદેહ જ્યાં મળ્યો હતો તે સ્થળ અને નકશા-એ-મૌકા માં દર્શાવવામાં આવેલા ખેતરોમાંથી ગામ તરફ જતો રસ્તો, એ બંને વચ્ચેનું અંતર કેટલું હતું તે હું કહી શકતો નથી, કારણ કે મેં ઉપરોક્ત અંતર માપ્યું નહોતું. સાક્ષીઓ વીર સિંહ, ચેતરામ, શિવ સિંહ અને સાવન સિંહના તે ખેતરો મેં જોયા નહોતાં, જ્યાંથી તેઓ પોતાનું કામ પૂર્ણ કર્યા પછી ઘટના સ્થળે પહોંચ્યા હતા. સાક્ષી ચેતરામના ખેતરના દક્ષિણ ભાગે આવેલ મીર હસનના વૃક્ષો ધરાવતા ખેતરની લંબાઈ કેટલી છે તે હું કહી શકતો નથી; તે બહુ લાંબું છે. એચડી અને 'જી' સ્થળ વચ્ચે લોહીના કોઈ નિશાન મળ્યા નહોતાં. રાત્રે ભારે ભીડ હતી.”

અમે નોંધ લઈ શકીએ છીએ કે નિર્વિવાદપણે આરોપી નં. ૬ કોઈપણ હથિયાર લઈ રહ્યો નહોતો. નિર્વિવાદપણે તેનો વીર સિંહ સાથે વિવાદ હતો. વીર

સિંહ ફરિયાદી સાથે પોલીસ સ્ટેશને ગયો હતો. ઉક્ત આરોપી સામે કોઈ ભૂમિકા આક્ષેપિત કરવામાં આવી નહોતી. તેને શા માટે સંડોવવામાં આવ્યો તે સ્પષ્ટ નથી. તેનું મૃતકો, એટલે કે, રામ ગોપાલ અને છતરવતી સાથે કોઈ વિવાદ નહોતો. ફરિયાદ પક્ષે એવો કોઈ પુરાવો રજૂ કર્યો નથી કે તે અપીલકર્તા નં. ૧ અને ૨ સાથે ગુનાની આચરવામાં શા માટે જોડાયો હતો. તેવી જ રીતે, અપીલકર્તા નં. ૩ અને ૪ પિતરાઈ ભાઈઓ હતા. તેઓ કેટલાક દેશી બનાવટના પિસ્તોલ લઈ રહ્યા હતા અને પોતાના-પોતાના હથિયારોમાંથી ગોળીબાર કર્યો હતો એવો માત્ર નિવેદન કરવામાં આવ્યો છે, તે બાબતનો કોઈ પુરાવો અભિલેખ પર લાવવામાં આવ્યો નથી. અમે એ પણ સમજી શકતા નથી કે તપાસ અધિકારી, જેણે પી. ડબલ્યુ. ૭ પાસેથી તપાસનો હવાલો સંભાળ્યો હતો અને જેણે માત્ર ૮ દિવસ માટે તપાસ કરી હતી, તેની સાક્ષી શા માટે લેવામાં આવી નહોતી. આ બાબતમાં ફરિયાદ પક્ષ તરફથી કોઈપણ પ્રકારનું સ્પષ્ટીકરણ આપવામાં આવ્યું નથી.

ફરિયાદ પક્ષનું વર્ણન એવું છે કે પી.ડબલ્યુ. ૨ અને ૩ની માલિકીની જમીનો અડધો કિલોમીટર દૂર હતી અને મૃતકના ખેતર પાસે તેમનું કોઈ ખેતર નહોતું. ખેતરમાં કોઈ ઉભો પાક નહોતો. તેથી, ઉપરોક્ત તથ્યો અને કેસની પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેતા, નીચલી અદાલતનો દષ્ટિકોણ સંભવિત દષ્ટિકોણ હતો અને તેથી હેતુ અથવા મૃત્યુના સમય અંગેની અન્ય દલીલો તથા તબીબી અભિપ્રાય વગેરે બાબતે અમે વિચારણા કરવાની જરૂર નથી.

અગાઉ અહીં દર્શાવાયેલા કારણોને આધારે, અમારો એવો મત છે કે વડી અદાલતે આ નિષ્કર્ષે પહોંચવામાં યોગ્યતા દાખવી નહોતી કે નીચલી અદાલતનો અભિપ્રાય સંપૂર્ણપણે તર્કવિરુદ્ધ હતો અને ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા નોંધ પર લાવવામાં આવેલી સામગ્રીના આધારે તેને યથાવત્ રાખી શકાય તેમ નહોતું. તેથી, આ અપીલ મંજૂર કરવામાં આવે છે.

વડી અદાલતનો પડકારાયેલ ચુકાદો રદ કરવામાં આવે છે. અપીલકર્તાઓ જામીન પર છે. તેઓને તેમના જામીનબોન્ડમાંથી મુક્ત કરવામાં આવે છે.

અપીલ મંજૂર.

The translation of this judgment has been provided by

M/s Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.